

UDK: 341.362.1 (497.5) „15“
355.49 (497.5) „15“
94 (497.5-3 Dalmacija) „15“
Izvorni znanstveni rad
Priljeno: 20. prosinca 2009.
Prihvaćeno za tisak: 22. veljače 2010.

Beneško-osmanski pomorski spopadi na Jadranu v 16. stoletju

Klemen Pust

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper

Garibaldijeva 1

6000 Koper

Republika Slovenija

e-mail: klemen.pust@zrs-kp.si

Pomorski spopadi med Beneško republiko in Osmanskim cesarstvom na Jadranu v 16. stoletju so se v prvi vrsti omejevali na osmanske pa tudi beneške gusarske in piratske napade ter posledično boj osrednjih oblasti, predvsem beneških in v manjši meri osmanskih, proti njim. Gusarska in piratska dejavnost v Sredozemlju namreč ni bila zgolj epizodičen pojav, ampak je bila neposredno povezana z vsakdanjim življenjem. Poleg tega je nekajkrat prišlo tudi do vdorov osmanske mornarice na Jadran, ponavadi v času beneško-osmanskih vojn, med katerimi pa se Benečani praviloma niso odločali za neposredno in totalno konfrontacijo, temveč so raje ubrali defenzivno taktiko. Pričujoči članek tako preuči vlogo in pomen beneško-osmanskih pomorskih spopadov na jadranskem območju v izbranem stoletju zgodnjega novega veka.

Ključne besede: pomorski spopadi, Beneška republika, Osmansko cesarstvo, Jadran, 16. stoletje

Uvod

Beneška republika si je že od zgodnjega novega veka ustvarjala trgovska oporišča na Levantu, s čimer si je postopno zagotovila vodilni položaj v sredozemski trgovini, ki ga je zadržala vse do 15. stoletja. Glavna os beneških gospodarskih komunikacij, na kateri je temeljilo veliko bogatstvo in pomembna vloga Beneške republike v evropski trgovini, je potekala v smeri Benetke-Levant.¹ Za Benečane je bila tako veliko pomembnejša vzhodna kot pa zahodna obala Jadranskega morja, saj jim je območje Jadrana predstavljalo predvsem povezavo z njihovimi

¹ O tem: Frederic C. LANE, *I mercanti di Venezia*, Torino, 1996.; Jean-Claude HOCQUET, *Denaro, navi e mercanti a Venezia 1200-1600*, Roma, 1999.

glavnimi viri dohodkov.² Poleg tega pa je bila vzhodna obala Jadrana pomembna za vračanje trgovskih ladij iz Levanta tudi zaradi tega, ker so tam ugodni morski tokovi in vetrovi.

Zato jadranska politika Beneške republike v srednjem veku izkazuje dva glavna, medseboj odvisna cilja. V prvi vrsti so Benečani osvojili močna oporišča na strateško pomembni vzhodnojadranski obali, s čimer se je začel ustvarjati beneški pomorsko-trgovski imperij, ki je segal od Jadrana vse do Carigrada in Levanta, istočasno pa se je začelo bolj razločno oblikovati prizadevanje Benečanov za politično in gospodarsko dominacijo nad jadranskim bazenom, ki so ga označili za svoj »Zaliv« (*Golfo di Venezia*) in ga smatrali za svoje teritorialno morje.³ Najmočnejši zagovorniki te teorije o popolnem beneškem nadzoru nad Jadranskim morjem so se pojavili predvsem v 16. in 17. stoletju, njen najpomembnejši predstavnik pa je bil fra Paolo Sarpi.

Beneški dominij na Jadranu, ki je segal vse od Benetk pa do namišljene črte, ki je povezovala Krf in Santa Maria di Leuca, se je začel resneje graditi v 12. stoletju, na začetku 13. stoletja pa je Beneška republika končno zavladala nad najpomembnejšima točkama na vzhodnem Jadranu, torej nad Zadrom in Dubrovnikom, ki pa so ga izgubili že leta 1358. Nobena tuja vojaška ladja ni smela vstopiti na Jadransko morje, tuje trgovske ladje pa so morale imeti posebno dovoljenje, upoštevati uveljavljeno pomorsko pot od in do svojega domačega pristanišča, poleg tega pa so se na svoji poti morale ustaviti tudi v Benetkah in tam plačati carino.

Skozi 15. stoletje se je beneška politična in gospodarska konstelacija postopno spremenila, kot posledica osmanskih⁴ osvajanj, gusarstva in piratstva, začetkov pomorsko-trgovske konkurence zahodnoevropskih držav na Sredozemlju in gos-

² Grga NOVAK, *Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća. Od 1409. godine do Drugog svjetskog rata, drugi dio*, Split, 2004., 92.

³ Tomislav RAUKAR, »Venecija i ekonomski razvoj Dalmacije u XV i XVI stoljeću«, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu*, 10., 1977., 208.-209.; G. NOVAK, *Jadransko more*, 38.

⁴ V članku se za poimenovanje pripadnikov osmanske države praviloma uporablja izraz *Osmani*, ki tako ne označuje zgolj osmanske Turke kot etnično kategorijo, temveč izraža političen pomen. Izraz »Turek« se v virih, pa tudi sodobni znanstveni in poljudni literaturi namreč uporablja precej nekritično in razkriva etimološko zmedo ter namerno ali nenamerno slabo poznavanje dejanske stvarnosti. V ta namen se tu torej tovrstno poimenovanje uporablja pogojno, predvsem zaradi dveh glavnih razlogov. Prvič zato, ker je izraz »Turek« v obravnavanem obdobju označeval vsa tista ljudstva oziroma pripadnike le-teh, ki so pod vrhovnim poveljstvom osmanske države prišli v stik s krščanskim prebivalstvom ali nekaterimi posamezniki. Drugi pomemben razlog pa je, da so tako krščanski humanistični pisci kot tudi neizobražena večina s terminom »Turek« običajno poimenovali celoto ali posamezne dele turških oziroma turkmenskih, pa celo tatarskih ljudstev in torej največkrat niso izkazali potrebne senzibilnosti v odnosu do osmanskih Turkov ali njihovih razlik v primerjavi z drugimi turškimi etnijami. V osmanski državi so bili namreč prebivalci etničnega turškega izvora v manjšini. Obenem je ena glavnih značilnosti osmanske državne tvorbe, da je v začetni fazi sprejemala vse tiste etnične ali verske elemente, ki ji je lahko koristila pri večanju njene moči in bogatstva, saj je šlo v prvi vrsti za »federacijo« ljudstev, ki je bila zasnovana predvsem na ekonomskih temeljih, kar velja v prvi vrsti za njeno značilno pridobivanje večjih količin vojnega plena. Glej: Heath W. LOWRY, *The Nature of the Early Ottoman State*, Albany, 2003., 135.

podarske krepitve tekmecev, predvsem Dubrovnika, na območju Jadrana, kar je povzročilo občasne krize v beneškem gospodarstvu in posledično negativno vplivalo na oblikovanje gospodarske politike Benetk.⁵ Tako je bila v prvi polovici 16. stoletja neposredno ogrožena celo beneška dominacija nad Jadranom. Ivan Frankopanski je namreč leta 1525, po bitki pri Pavii, v kateri je špansko-cesarska vojska potolkla Francoze, kot francoski odposlanec na Porti dosegel podelitev pravice za svobodno plovo francoske mornarice na Jadranu in njen prost vstop v egipčanska pristanišča.⁶

Kot ugotavlja Josip Vrandečić, bi lahko Osmani sami, brez resnejšega odpora Benečanov, Beneško republiko že v 16. stoletju izrinili z območja Jadranskega morja, vendar pa tega niso storili, ker so svoje najboljše in najelitnejše enote, skupaj z najmočnejšim topništvo in velikimi zalogami, poslali v Panonsko nižino, kjer so se dolga leta izčrpavale v krvavih bojih s Habsburžani. Celo med vojnam z Benetkami so osmanske oblasti vzhodnojadranske obale smatrali za bojišče sekundarnega pomena, v nasprotju s tamkajšnjim beneškim prebivalstvom, ki je bilo soočeno z vsakodnevnim bojem na življenje in smrt, saj Osmani v zaledju Dalmacije niso naleteli na večje izzive. Dejansko so Osmani predvsem poizkušali preusmeriti beneški vojaški potencial z vzhodnega Sredozemlja v Dalmacijo. Drugi razlog za obstojnost beneške oblasti v dalmatinskih mestih pa je bila visoka stopnja umrljivosti zaradi vojn in bolezn med bosanskimi muslimani, ki so sestavljali velik del osmanskih enot, usmerjenih proti Dalmaciji in habsburški Hrvaški. Tako so, na primer, bosanski Osmani leta 1593, na začetku t. i. Dolge vojne, ki je v letih 1593-1606 potekala med Osmani in Habsburžani, v katastrofi pred Siskom izgubili kar 8.000 mož, vendarle pa so nato kljub vsemu uspešno vodili trinajst let dolgo vojno, ki je tej bitki sledila.⁷

Osmanski gusarji in pirati na Jadranu

Beneška republika je bila zaradi svoje popolne oblasti nad Jadranskim morjem dolžna poskrbeti tudi za varnost na tistem območju. Beneška Signorija je sklenila mnogo sporazumov s tujimi silami in se tako obvezala, da bo ščitila njihove ladje in prebivalce pred gusarskimi in piratskimi napadi ter jim zagotovila neovirano plovo.⁸ Gusarska in piratska dejavnost osmanskih pomorskih razbojnikov, ki se v virih imenujejo tudi levendi⁹, v Sredozemlju ni bila zgolj epizodičen pojav,

⁵ Gino LUZZATTO, *Storia economica di Venezia dall'XI al XVI secolo*, Venezia, 1961., 190.

⁶ Bernard Doumerc, „L' Adriatique du XIIIe au XVIIe siecle”, *Histoire de l'Adriatique* (ur. Pierre Cabanes), Paris, 2001., 283.

⁷ Josip Vrandečić, „The 'Military Revolution' in Sixteenth and Seventeenth-Century Dalmatia”, *Melikov zbornik. Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje* (ur. Vincenc Rajšp et al.), Ljubljana, 2001., 309.-310.

⁸ G. NOVAK, *Jadransko more*, 38.

⁹ Izraz levend je sicer širši in označuje posebno vojaško kategorijo osmanskih oborožencev.

ampak je bila neposredno povezana z vsakdanjim življenjem ter razkriva različne odtenske stalne ureditve, ki so jo prek infrastrukture in pomembnih trgovskih postojank finančno podpirali veliki trgovci, s čimer so si ustvarjali ogromne dobičke od cvetoče trgovine s sužnji in ukradenim blagom.¹⁰

Razlika med gusarji in pirati je bila v tem, da so prvi plenili v službi določene države in so ob zajetju običajno veljali za vojne ujetnike, medtem ko so pirati plenili na lastno pest ter bili obravnavani in obsojeni kot zločinci. Vendar pa je bila ta razlika v zgodnjem novem veku zabrisana, saj so tudi gusarji velikokrat plenili povsem samoiniciativno, obenem pa je bila večina zajetih gusarjev ali piratov nemudoma pobitih ali zaslužjenih. O gusarjih, razen tistih iz severne Afrike, lahko govorimo predvsem v času vojn, ko so tako osmanske kot beneške oblasti brezpravne pirate vzele pod svoje okrilje in jih postavile v svojo službo, s čimer je njihova dejavnost lahko postala uradno določena in državno podpirana. Obsežen kompleks pomorskih operacij, napadov in plenjenj so sodobniki poimenovali »gusarske vojne« (*guerra di corsa*), ki so vznemirjale Sredozemsko morje in obale ter spremenile leta po bitki pri Lepantu (1571) v najbolj nestabilno obdobje 16. stoletja.¹¹

Najintenzivnejše obdobje osmanskega gusarstva in piratstva na Tirenskem, Jonškem in Jadranskem morju, pa tudi v srednjem Sredozemlju, na obalah Italije ter v manjši meri Francije in Španije se je pričelo že v drugi polovici 15. stoletja, kot neposredna posledica osmanske osvojitve Bizanca leta 1453¹². V letih 1580-1590 praktično ni bilo sredozemskega pristanišča ali obale, ki bi bilo varno pred tovrstnimi napadi. Od vseh osmanskih gusarjev in piratov so bili najbolj drzni in najnevarnejši tisti z zahodnega dela severnoafriške obale, predvsem iz kraljestev Alžirije in Tunizije, poimenovani gusarji iz Magreba oziroma Berberije (*Barbaria*)¹³. Pomembna središča osmanskega piratstva pa so bila tudi albanska pristanišča ter tista v Moreji.

Sredi prve četrtine 16. stoletja, med letoma 1516 in 1518, je gusarski poveljnik Hajredin Barbarossa za Osmane osvojil Tunis, Tripolis in Alžir ter konsolidiral

¹⁰ Maria Lucia de Nicolò, »La pirateria in Adriatico fra Cinque e Settecento«, *Munus Amicitiae. Scritti per il 70. Genetliaco di Floriano Grimaldi* (ur. Gianfranco Paci, Maria Luisa Polichetti, Mario Sensi), Loreto, 2001., 88. Gusarstvo je bilo lahko že pred prihodom Osmanov na Jadran razumljeno tudi kot oblika odpora proti beneški oblasti. Glej: Marko ŠUNJIĆ, »Gusarstvo kao oblik otpora mletačkoj vlasti u sjevernom Jadranu i njegovi nosioci od 1420. do 1430. godine«, *Godišnjak Društva istoričara BiH*, 16., 1965.

¹¹ Glej: Alberto TENENTI, *Cristoforo da Canal. La Marine Venitienne avant Lepante*, Paris, 1962.; Rene COULET DU GARD, *La Course et la piraterie en Méditerranée*, Paris, 1980.; Salvatore BONO, *Corsari nel Mediterraneo. Cristiani e Musulmani fra guerra, schiavitù e commercio*, Milano, 1993.

¹² Rinaldo PANETTA, *Il Tramonto della Mezzaluna. Pirati e corsari turchi e barbareschi nel Mare Nostrum, XVII, XVIII, XIX secolo*, Milano, 1984., 7.

¹³ Jacques HEERS, *The Barbary Corsairs. Warfare in the Mediterranean, 1480-1580*, London, 2003., 21. Glej tudi: Salvatore BONO, *I corsari barbareschi*, Torino, 1964.

osmansko oblast. Ta osmanska namestništva so bila kratek čas pod trdnim nadzorom Porte, nato pa so njihove zveze z matico vse bolj slabele. Gusarji iz Berberije so tako postali več kot pirati, organizirani so bili v večje enote pod poveljstvom svojih lastnih admiralov in ob podpori osrednjih osmanskih oblasti, v totalni vojni proti kristjanom, ki so jo izvajali tako na morju, kot tudi na kopnem. Že kmalu so se severnoafriške gusarske ladje podrejele vrhovnemu poveljstvu osmanskega kapudanpaše (*kapudanpaşa*) oziroma admirala zgolj v primeru vojne, pa še tej obveznosti so se stalno izogibali. V 17. in 18. stoletju se združena gusarska flota iz severne Afrike ne bi več mogla zoperstaviti beneški vojaški mornarici. Kljub temu so afriški gusarji še vedno predstavljali resno grožnjo evropskim trgovskim ladjam. Evropske sile niso resneje nastopale proti njim, predvsem zaradi tega, ker bi jih sultan v primeru nevarnosti poizkusil zaščititi, čeprav so običajno delovali avtonomno, pa tudi zato, ker so raje ubirale varnejšo in cenejšo taktiko sejanja nasprotij in preprirov med posameznimi skupinami gusarjev. Zato so severnoafriški namestniki začeli sklepati mirovne dogovore s posameznimi evropskimi deželami neodvisno od stališč in interesov Porte, v 18. stoletju pa so bile funkcije beglerbegov Tunisa in Tripolisa že dedne. Njihovega gusarjenja evropske države tako nikakor niso bile zmožne oziroma pripravljene preprečiti, kljub njihovim uradnim stališčem.¹⁴

Severnoafriški gusarji naj bi po ocenah sodobnikov med letoma 1536 in 1640 zaslužnili kar 600.000 kristjanov. Zgolj med novembrom 1592 in avgustom 1594 so v Tunizijo privedli 1.722 krščanskih ujetnikov, med letoma 1628 in 1634 so v Alžiru prodali 986 francoskih, med letoma 1628 in 1641 pa 2.555 angleških sužnjev, medtem ko so gusarji iz Tripolisa med letoma 1677 in 1685 zajeli 1.085 krščanskih ujetnikov.¹⁵ Francozi so zaradi tolikšnih izgub proti gusarjem iz Magreba v obdobju od sredine 17. stoletja do zgodnjega 19. stoletja celo izvedli dva „križarska pohoda“, prvega za rešitev svojih zaslužnjenih katoliških rojakov in drugega za osvoboditev belih Evropejcev, s čimer so utrdili svoj vpliv v severni Afriki. Izkoriščanje verskega prizadevanja za doseganje posvetnega cilja je tako bistveno prispevalo k opravičenju francoske invazije v Alžirijo.¹⁶

Benetke so bile edina resnično nevtralna sredozemska pomorska sila, ki je v večji meri izpolnjevala določila mirovnih sporazumov, sklenjenih z Osmani. Beneška dobrobit je bila namreč odvisna predvsem od varovanja trgovanja, ki je bilo glavni izvor njenega bogastva. Vendar so celo v obdobjih miru z Benečani osmanski gusarji in pirati le redko spoštovali nedotakljivost beneških ladij.¹⁷ Ta ugotovitev

¹⁴ J. HEERS, *The Barbary Corsairs*, 61.-70.

¹⁵ Robert C. DAVIS, *Christian Slaves, Muslim Masters. White Slavery in the Mediterranean, the Barbary Coast, and Italy, 1500-1800*, Basingstoke, New York, 2004., 6.- 8.

¹⁶ Gillian WEISS, „Imagining Europe through Barbary Captivity“, *Taiwan Journal of East Asian Studies*, 4., 2007., 51.-52.

¹⁷ Podrobneje o tem v: Alberto TENENTI, *Naufrages, Corsaires et Assurances maritimes a Venise, 1592-*

v kar največji meri velja tudi za Jadransko morje.¹⁸ Signorija je bila zato prisiljena v kontinuirano delovanje proti pomorskim razbojnikom, tako na Jadranu kot na Levantu. Po drugi strani pa pokrajinska osmanska uprava na območju Jadrana ni vedno upoštevala ukazov osrednjih osmanskih oblasti, ki so si vsaj uradno želele dobrih odnosov z Beneško republiko. Za njih je bil plen osmanskih gusarjev in piratov pomemben vir dohodkov, saj so zase zahtevali precejšen del dobička, v zameno pa so jim nudili varnost pred preganjanjem tako beneških kot osmanskih oblasti ter jim zagotavljali preskrbo in tržišče za prodajo sužnjev in naropanega plena. Nekateri od teh lokalnih uradnikov pa so šli še dlje ter tudi sami postali pomorski plenilci. Benečani so se zaradi tega stalno pritoževali pri sultanu, ki je vsakokrat izdajal ukaze o kaznovanju odgovornih osmanskih uradnikov, vendar skoraj vedno brez uspeha.¹⁹

Osmanska plovila so se na Jadranskem morju pojavila že v 15. stoletju, potem ko je osmanska vojska osvojila obsežna ozemlja v Albaniji, Srbiji, Bosni in Hercegovini. Osmanski gusarji in pirati so napadali beneške ladje in ozemlje na zunanjem robu Jadrana vsaj od druge polovice 15. stoletja dalje. Leta 1479, po koncu dolge beneško-osmanske vojne (1463-1479), so morali Benečani namreč Osmanom prepustiti albansko pristanišče Valono (*Vlorë*) in jim priznati oblast nad Egejskim morjem. Sultan Mehmed II. je dohodke te nove posesti oziroma sandžaka, namesto dohodkov Gelibolija, kot je bilo običajno, podelil svojemu admiralu Gedik Ahmed paši.²⁰ Valona je bila zaradi svoje pozicije nasproti Otrantu na obali Apeninskega polotoka, kjer se začinja Jadransko morje, Mehmedu II. pomembna bolj zaradi njegove namere vdreti v južno Italijo, kot pa za vladavino nad morji in boj proti Benečanom. Osmanskim piratom, ki so delovali na svojo pest, je uradno prepovedal vstop na Jadran, v kolikor pa so njegov ukaz prekršili, so jih bile osmanske oblasti dolžne preganjati in kaznovati. Tako je 9. oktobra leta 1488 sultan Bajezid II. sporočil dožu Agostinu Barbarigu, da je v skladu z zahtevami beneškega baila oziroma veleposlanika v Istanbulu zahteval kazen za osmanske

1609, Paris, 1959.; Isti, *Piracy and the Decline of Venice 1580-1615*, Berkeley and Los Angeles, 1967.

¹⁸ Glej: Sergio Anselmi, „Corsari mediteraneo adriatici nei secoli XV-XVIII“, *Adriatico. Studi di storia, secoli XIV-XX* (ur. Sergio Anselmi), Ancona, 1991., 183.-212.; Isti, *Pirati e corsari in Adriatico*, Cinisello Balsamo, 1998.; Isti, „L'Adriatico tra antichità e XIX secolo: pirateria e corsa“, *Navi, corsari, pirati e schiavi in Adriatico* (ur. Sergio Anselmi, Renzo Paci), *Proposte e ricerche*, 43., 1999.; Mirella MAFRICI, *Mezzogiorno e pirateria nell'eta moderna*, Napoli, 1995.; Maria Lucia DE NICOLA, *La costa difesa. Fortificazione e disegno del litorale adriatico pontificio*, Fano, 1998.; Idris BOSTAN, *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teskilat, Gemiler*, Istanbul, 2007.; Isti, *Adriyatik'te Korsanlık - Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1575-1620*, Istanbul, 2009.

¹⁹ Maria Pia PEDANI, „Ottoman Merchants in the Adriatic. Trade and Smuggling“, *Acta Histriae*, 16., 2008., 162.

²⁰ İsmail Hakki UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara, 1988., 420.-422.; Colin IMBER, „The Navy of Süleyman the Magnificent“, *Archivum Ottomanicum*, 6., 1980., 248.; M. P. PEDANI, „Ottoman Merchants“, 157.

pirate iz Valone, ki so napadali beneške ladje ter povrnitev vse škode.²¹ V zameno pa so morali Benečani pustiti prosti prehod na Jadran vsem osmanskim ladjam, ki niso povzročale škode.²²

Vendar pa je boj osmanskih oblasti proti gusarstvu in piratstvu na Jadranu potekal predvsem na uradni, retorični ravni, saj so bili napadi osmanskih gusarjev in piratov tedaj dejansko nadvse pogosti. V naslednjih letih so oplenili beneške posesti na italijanski obali (1479), Montemarciano, Marzocco, Mondolfo (1485) in Sinigallio (1488).²³ Žrtve osmanskih gusarjev in piratov na tistem območju so bili tudi beneški prebivalci z vzhodne obale Jadrana. Pri Krfu so osmanski pirati na začetku novembra leta 1513 potopili veliko beneško trgovsko ladjo s številnimi družinami in ženskami, ki so potovale na Ciper. Med maloštevilnimi rešenimi člani posadke so bili tudi kuhar Matija iz Šibenika, brivec Ivan iz Kotorja in Damjan Paštrović, ki je očitno izviral z območja Paštrovićev v tedanji Beneški Albaniji.²⁴

Gusarji iz Berberije so običajno vdirali na Jadran z velikimi flotami, ki so jih sestavljale mnoge galeje,²⁵ saj so morali pluti daleč od svojih matičnih baz. Občasno

²¹ Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASV), Lettere e Scritture Turchesche (dalje: LST), busta 1., 1488. 9. 10.; primerjaj: Maria Pia PEDANI FABRIS, I „Documenti turchi” dell'Archivio di Stato di Venezia, Roma, 1994., 14.

²² Franz MIKLOSICH, Josef MÜLLER, *Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana*, vol. III., Wien, 1865., 295.-298.; Alessio BOMBACCI, „Nuovi firmani greci di Maometto II.”, *Byzantinische Zeitschrift*, 47., 1954., 298.-319.; M. P. PEDANI, „Ottoman Merchants”, 157.

²³ Laura Nardelli, »Incursioni e minacce turco-barbaresche sulle coste austriache«, *Turchi e Barbareschi in Adriatico* (ur. Elio Giannetti, Luciano Tosi), Ortona, 1998., 41.-54.

²⁴ Luka DANČEVIĆ, „Maritimno-političke prilike na Jadranu početkom XVI stoljeća”, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 10., 1977., 196.

²⁵ Galeje (*galaya*) so se v Sredozemskem morju začele pojavljati v 9. stoletju, kot del kontinuiranega razvoja iz ladij prejšnjih obdobij, predvsem iz dromona. Poleg vesel so imele tudi pomožno jadro, na palubi, ki je bila v celoti pokrita, pa so bile klopi za veslače. Na začetku so na klopeh sedeli po 3 veslači, vsak s svojim veslom, v 15. stoletju pa je imela vsaka klop s 5 veslači svoje veslo, zato so bile take galeje hitrejše. Navadna beneška galeja je imela 2 jambora z latinskimi jadri in 45 vesel. Galeje največjega tipa (*Galea Reale*) so imele po 7 galjotov za vsako veslo, manjše (*Galea Capitana*) po 6, galeje normalnega tipa (*Galea sottile*) pa po 4 galjote. Galeje so večinoma uporabljali za vojaške namene, obstajale pa so tudi galeje za prevoz tovora in ljudi. Bojna galeja je bila zelo vitka in s podaljšanim premcem, tovorna galeja pa je bila bolj čokata in posledično počasnejša. Glej: Michele VOCINO, *La nave nel tempo*, Roma, 1927., 27.-29.; Aleksandr Dimitrijevič BUBNOV, *Istorija pomorske ratne veštine*, Dubrovnik, 1930.-1931., 68.; Bare POPARIĆ, *Pregled povijesti pomorstva I-II*, Zagreb, 1932., 124.; *Storia marittima dell'Italia*, Milano, 1942., 612.; Petar MARDEŠIĆ, *Pomorstvo*, Zagreb, 1944., 7., 41.; Björn LANDSTRÖM, *Das Schiff*, München, 1961., 128.-133.; Ugo TUCCI, „Architettura navale veneziana – misure di vascelli dalla meta del Cinquecento”, *Bolettino dell'atlante linguistico mediterraneo*, 1963.-1964., 278.; Ernle BRADFORD, *L'ammiraglio del sultano*, Milano, 1972., 11.-14.; Peter KEMP, *Storia della nave*, Novara, 1979., 92.; Augusto Vittorio VECCHI, *Storia generale della marina militare*, Livorno, 1985., 121., 124., 128., 292.-293.; Danilo KLEN, *Ščavunska vesla. Galije i galijoti na istočnoj obali Jadrana*, Pula-Opatija-Rijeka-Rovinj, 1986., 74., 162., 175. V 16. stoletju so Benečani zgradili tudi nekaj ladij tipa galeaca (*galeazza*), ki so bile večje in bolje oborožene od galej, 6 takih ladij pa je igralo pomembno vlogo pri krščanski zmagi nad osmansko mornarico v bitki pri Lepantu leta 1571. Glej: A. D. BUBNOV, *Istorija pomorske ratne veštine*, 77.; B. LANDSTRÖM, *Das Schiff*, 135.-149.; P. KEMP, *Storia della nave*, 92.; A. V. VECCHI, *Storia generale della marina*, 124.; D. KLEN, *Ščavunska vesla*, 66.

so se jim pridružili tudi pirati z območja Albanije, današnje Črne gore, na primer tisti iz Ulcinja, in Grčije, prav tako pa bivši muslimanski sužnji, ki so poznali značilnosti beneških galej in pomorske taktike. Magrebski gusarji so se kdaj usmerili tudi povsem na severni Jadran, kot se je na primer zgodilo leta 1577, ko so oplenili Chioggio, v neposredni blizini Benetk.²⁶

Za razliko od gusarjev iz Magreba, so osmanski pirati iz Albanije, današnje Črne gore in Grčije svoje napade izvajali z majhnimi ladjami, ki so se zlahka potuhnile med mnogimi otoki ob jadranski obali, zato jim ni bilo potrebno pripravljati ekspedicij večjih razsežnosti. Počasi so začeli prevzemati pobudo od severnoafriških gusarjev, svojih prvotnih gospodarjev, ter se občasno tudi izdajali za njih, s čimer so poizkušali na njih prevaliti vso krivdo. Čeprav so večinoma napadali beneške ladje in same sebe predstavljali kot gusarje, je šlo v teh primerih za brezpravne pirate.²⁷

Za območja globlje na Jadranu se sicer v virih podatki o napadih osmanskih gusarjev in piratov pojavijo že konec 15. in na začetku 16. stoletja. Julija leta 1499 so namreč šibeniški rektorji Signorijo prosili za strelivo, ker so pri Hvaru opazili fuste²⁸ Osmanov,²⁹ 24. in 25. novembra leta 1502 pa je Nadzornik nad oborožitvijo (*Provveditore sopra lo armar*) Vido Antonio Trevisan Signorijo iz Zadra obvestil, da je po Jadranu plenila osmanska gusarska fusta, zato je zaradi varnosti na svojo galejo vkrcal dodatne galjote oziroma veslače in vojake s Cresa.³⁰ Tudi Cessi omenja, da so Osmani med letoma 1480 in 1502 stalno prodirali na Jadran in da je morala Signorija zaradi tega pristati na neugoden mir leta 1502.³¹ Še 7. junija leta 1503 je Vrhovni kapitan morja (*Capitano generale da mar*) s Krfa beneškemu odposlancu na Porti Andrei Grittiju sporočil, da so fuste osmanskih piratov iz Valone ponovno vdrle na Jadransko morje.³²

²⁶ S. BONO, *I corsari*, 43., 103.-109., 174.-175.; Isti, *Corsari nel Mediterraneo*, 141.-153.

²⁷ Suraiya FAROQHI, „The Venetian Presence in the Ottoman Empire (1600-1630)“, *The Journal of European Economic History*, 15./2., 1986., 359.-363.; Maria Pia PEDANI, *Dalla frontiera al confine*, Roma, 2002, 33.-35.; Ista, „The Ottoman Empire and the Gulf of Venice (15th-16th c.)“, *CIEPO XIV. Sempozijumu Bildirileri* (ur. Tuncer Baykara), Ankara, 2004., 592.-596.

²⁸ Fusta je bila manjša vojaška ladja, ki jo je v srednjem in novem veku uporabljala tudi beneška mornarica. Imele so vesla in jambor z jadri, nekatere pa so imele po dva jambora. Fuste so bile manjše in hitreje od galeot. Benečani so jih večinoma uporabljali v izvidniške namene in za preprečevanje tiho-tapstva, zaradi hitrosti in okretnosti pa so jih zelo pogosto uporabljali tudi osmanski in drugi pomorski razbojniki. Glej: B. LANDSTRÖM, *Das Schiff*, 133.; P. KEMP, *Storia della nave*, 92.; A. V. VECCHI, *Storia generale della marina*, 124.; D. KLEN, *Šćavunska vesla*, 74.

²⁹ Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, „Marina Sanuda odnošaji skupnovlade mletačke prema južnim Slavenom“, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, 5., 1859., 53.

³⁰ „dil suo navichar et come erra una fusta di corsari in colfo fato danno unde lui per securta tolse alcuni homeni di Cherso ec.: item per non restar a Zara per sospeto dil morbo si parte e va di longo ma di le galie nulla sa“; Isti, „Marina Sanuda odnošaji skupnovlade mletačke prema južnim Slavenom“, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, 6., 1863., 226.

³¹ Roberto CESSI, „Venezia e l'Oriente“, *Problemi storici e orientamenti storiografici* (ur. E. Rota), Como, 1942., 335.

³² ASV, LST, busta 1., 1503. 7. 6.; prim. M. P. PEDANI FABRIS, I „*Documenti turchi*“, 29.

Napadi osmanskih gusarjev in piratov na beneške prebivalce na Jadranu so torej že takoj na začetku 16. stoletja postali stalnica in se skozi 16. stoletje samo še stopnjevali, čeprav je bil mirovnemu sporazumu decembra 1502, po končani beneško osmanski vojni 1499-1502, dodan nov člen, ki je določal, da na območju med Krfo in Benetkami nihče ne sme ogrožati trgovskih ladij, še posebej beneških.³³ Nadzornik Omiša in Poljic Alvise Capello je tako 18. avgusta leta 1510 Signorijo obvestil, da Osmani neprestano nadlegujejo prebivalce tistega območja. Neke noči je prišlo 30 Osmanov z barkami po reki Cetini, ki teče pred Omišem, ter opleni beneško ozemlje. Vsega skupaj so imeli Osmani na tistem območju na razpolago 18 bark, s katerimi so Benečanom povzročali veliko škode³⁴. Beneški poveljniki v Šibeniku so nato 1. marca leta 1514 javili Signoriji, da se pred Kninom nahaja 10.000 osmanskih vojakov, ki so že osvojili predmestje in da je zato potrebno v Šibenik poslati nekaj fust, ki bi vstopile v ustje Krke in nevtralizirale osmansko gusarsko floto, s čimer bi obranile položaje Skradina.³⁵

Leta 1516 je v severni Dalmaciji sicer vladalo zatišje, pojavile pa so se osmanske fuste, ki so avgusta prodrle v vode srednje Dalmacije, da bi pomagale pri napadu osmanske kopenske vojske na Klis. Obenem se je domnevalo, da se bodo poizkušale prebiti do Skradina, s čimer bi lahko resno ogrozile obrambo Šibenika.³⁶ Septembra istega leta je zatem prišel v beneški Senat odposlanec Senja, glede posesti, ki so jih imeli nekateri Senjčani na Krku in Retimu na Kreti. Povedal je, da so ga med potjo iz Pirana v Benetke zajeli gusarji. Ko jih je opozoril, da je odposlanec v imenu ogrskega kralja, so ga izpustili, zadržali pa so Antonia Suriana iz Marana in njegovega tajnika ter jima določili odkupno ceno 1.500 dukatov,³⁷ kar je pričalo o osmanski predrznosti in njihovi želji po plenu.

Le nekaj let kasneje osmanske gusarje in pirate redno srečujemo tudi že na zgornjem Jadranu. V začetku novembra leta 1517 so rektorji Šibenika Signorijo obvestili, da so Osmani v Valoni opremili 5 fust, s katerimi so nameravali prodreti pred Skradin,³⁸ še istega meseca pa je knez in kapitan Šibenika Francesco da cha

³³ F. MIKLOSICH, J. MÜLLER, *Acta et diplomata graeca*, 244.-250.; Hans THEUNISSEN, „Ottoman-Venetian Diplomats: The *Ahd-names*. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents”, *EJOS*, I., 2., 1998., 365.-379.

³⁴ I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, „Marina Sanuda odnošaji”, 355.

³⁵ Isto, 409.-410.

³⁶ Isto, 463.

³⁷ Marin SANUDO, *I Diarii di Marino Sanuto (MCCCCXCVI – MDXXXIII)*, vol. 1-58 (ur. Rinaldo Fulin, Federico Stefani, Niccolo Barozzi, Guglielmo Berchet, Marco Allegri), Venezia, 1879.-1902., knj. 22., 577., 594.

³⁸ Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, „Marina Sanuda odnošaji skupnovlade mletačke prema južnim Slavenom”, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, 8., 1865., 29., 31., 33., 36.-37., 39.; Šime LJUBIĆ, *Commissiones et Relationes Venetae. Tomus I. Annorum 1433-1527*. Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, volumen 6, Zagrabiae, 1876., 143.

Tajapiera Signorijo obvestil, da je sandžakbeg teh 5 fust že poslal v zavzetje Skradina, v kolikor pa bi se to zgodilo, bi bil po njegovem mnenju v nevarnosti tudi Šibenik.³⁹ Naslednjega leta, junija 1518, so osmanske fuste iz Valone, ki so bile ponovno na poti proti Skradinu, preko Herceg Novega priplule do Rogoznice, skradinski pirati pa so vrnili udarec in opleniili ladjo z robo osmanskih trgovcev, ki so šli na pomemben sejem v Lančanu (*Lanzano*).⁴⁰

Osmanski gusarji in pirati so intenzivno ogrožali ravno območje Šibenika, o čemer priča tudi poročilo trogirskega kneza Nicola Michiela s 5. junija leta 1518, v katerem je navedeno, da je 5 osmanskih fust in 1 bregantin ponovno opleniilo območje Rogoznice, v napadu pa je sodelovalo skupno več kot 1.000 mož, tako veslačev kot vojakov ladijskih posadk.⁴¹ Očitno so Osmani Šibenik načrtno napadali tudi z morske strani, z namenom oslabilo gospodarstvo in obrambo mesta.

Po osmanski osvojitvi Skradina leta 1522 je bilo območje Šibenika še bolj pod udarom osmanskih pomorskih razbojnikov. V prvih tednih pomladi oziroma konec marca leta 1523, so Osmani iz okolice mesta odvedli 300 beneških prebivalcev, samo nekaj dni zatem pa so osmanske fuste požgale šibeniške mline pri Skradinu.⁴² Knez Šibenika Andrea Balastro je nato aprila tistega leta prek svojih obveščevalcev izvedel, da bodo osmanske fuste ponovno napadle in požgale šibeniške mline, kar so Osmani opravičevali kot povračilo za dogajanje ob zavzetju Skradina, ko naj bi Benečani pomagali ogrsko-hrvaškemu prebivalcu. Benečani so tedaj namreč razpravljali, da bi sprejeli pobegle Skradinčane na svoje ozemlje in jih zaščitili.⁴³ Beneški Senat je zato skrivoma pooblastil tajnika Beneške republike Pietra Zena, da kot odposlanec pri sultanu posreduje glede zadev v zvezi s šibeniškimi mlini.⁴⁴

To potrjuje poročilo kneza in kapitana Šibenika Bernarda Balbija s 13. marca leta 1532, ki omenja, da so 4 fuste gusarjev iz severne Afrike zajele 4 beneške ladje pri Veliki in Mali Arti, ne prav zelo daleč od Rogoznice na območju Šibenika, pri čemer so gusarji ljudi in tovor zajeli, ladje pa so pustili. Na tistem območju so opleniili zgolj oba omenjena otoka, vendar pa se je večina prebivalcev uspela rešiti na varno.⁴⁵ 4. marca so bile iste osmanske fuste še pri otoku Šolta na območju Splita, kjer pa niso plenile. O tem je natančneje poročal šibeniški knez Balbi, ki je že takrat omenjal, da je šlo zgolj za 4 fuste. Otočani so bili pripravljeni na obram-

³⁹ M. SANUDO, *I Diarii*, knj. 25., 64.

⁴⁰ I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, „Marina Sanuda odnošaji skupnovlade”, 29., 31., 33., 36.-37., 39.; Š. LJUBIĆ, *Commissiones et Relationes*, 143.

⁴¹ M. SANUDO, *I Diarii*, knj. 25., 454.

⁴² I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, „Marina Sanuda odnošaji skupnovlade”, 157., 159., 169.

⁴³ M. SANUDO, *I Diarii*, knj. 34., 100.

⁴⁴ Isto, 115.

⁴⁵ Isto, knj. 55., 233.

bo, zato so Osmani s fustami pluli zgolj vzdolž obale. Ker nevarnost še ni minila, je Balbi na Šolto poslal strelivo.⁴⁶

Napadi osmanskih pomorščakov na zgornjem Jadranu so se že v prvi četrtini 16. stoletja začeli stopnjevati in tako so maja leta 1519 osmanski pirati iz Valone zajeli beneškega trgovca Damjana, prebivalca Raba. Damjan, sin Cristofala z Raba, je namreč Signorijo obvestil, da ga je zajela osmanska fusta, ko se je nahajal na beneškem gripu,⁴⁷ polnem ječmena iz Apulije, ki je pripadal Hieronimu Badoerju z Raba. Osmani so jih prestregli pri zalivu San Felice na območju Rovinja, ko so pluli proti Lančanu in Zadru. Zasegli so jim ves tovor ječmena, Damjanu pa so ukradli 4 dukate in zaboj fig. Poleg tega so Osmani zajeli še 8 drugih fust, od Damjanovih kolegov pa so Osmani zajeli 3 na brigantinu⁴⁸ in 2 na omenjenem gripu, ob tem pa še 2 ženski na marsiljani,⁴⁹ ki je plula proti Benetkam. Eden od ujetih piratov po imenu Džafer „Turek” je izjavil, da je kapitana fuste imenovanega Avat reis ubila beneška bombardna. Pirati so iz Valone odšli skupaj z drugima fustama in brigantinom, z dovoljenjem kadije Valone, kar pomeni, da so lokalne oblasti z njimi sodelovale tudi pri delitvi plena, ki je bil glavni razlog za tovrstne napade. Moamer, osmanski prevajalec in tolmač z beneške galeje, je namreč povprašal poveljnika osmanske fuste po razlogu za napad na galejo in ta mu je odgovoril, da so jo napadli ravno zaradi plena.⁵⁰

Valona je bila najpomembnejše središče osmanskih piratov na območju albanskega primorja. To je privedlo do resnega incidenta, ko so Benečani leta 1638 vdrl v valonsko pristanišče in zajeli 16 galej alžirskih in tunizijskih gusarjev. Sultan je v jezi ukazal zapreti beneškega baila v Istanbulu ter prekinil vse diplomatske in trgovske vezi z Beneško republiko. Signorija se je branila s sklicevanjem na mirovne in trgovske sporazume s Porto, po katerih nobeno sultanovo pristanišče

⁴⁶ Isto, 234.

⁴⁷ Grip je bil tip obalne jadrnice z enim jamborom, po obliki podoben brigantinu, ki so ga uporabljali v trgovske in vojaške namene, za ribolov in prevoz potnikov. Gripi so lahko imeli po dva jambora z latinskim jadrom, njihova nosilnost pa je bila od 15 do 45 ton. Glej: Josip LUETIĆ, *Pomorci i jedrenjaci republike Dubrovačke*, Zagreb, 1984., 201.; Mithad KOZLIČIĆ, *Hrvatsko brodogradnja*, Split-Zagreb, 1993., 98.

⁴⁸ Brigantin je naziv za majhno, zelo hitro jadrnico z enim ali dvema jamboroma in eno palubo. Za razliko od brika, pri katerem imata oba jambora križna jadra, pa ima brigantin križno jadro zgolj na prednjem jamboru. Glej: A. TENENTI, *Piracy and the Decline of Venice*, 152.-153.

⁴⁹ Marsiljane so bile v obdobju od 16. do konca 18. stoletja najštevilnejše in najbolj uporabljane beneške tovarne ladje. Imele so plosko dno, kar jim je omogočalo, da so lahko kljub veliki prostornini oziroma volumenski kapaciteti plule tudi po beneški laguni. Njihova nosilnost je bila od 100 do 1200 sodov, zato jih je bilo več vrst in velikosti. Manjše niso imele palube, večje pa so imele dve in merile tudi več kot 17 metrov v dolžino, 8 metrov v širino ter 2,8 metrov v višino. Uporabljale so tako latinska kot križna jadra, odvisno od namena in cilja plovbe. Do 16. stoletja so z njimi pluli v glavnem po Jadranskem morju, v naslednjem obdobju pa so njihovo nosilnost povečali in z njimi pluli po celotnem Sredozemskem morju. Glej: Ferdo GESTRIN, *Pomorstvo srednjeveškega Pirana*, Ljubljana, 1978., 48.; J. LUETIĆ, *Pomorci i jedrenjaci*, 231.; M. KOZLIČIĆ, *Hrvatsko brodogradnja*, 113.; Mario MARZARI, „La Marciliana, un mercantile che ha delineato un'epoca (XIII-XVIII secolo)”, *Rivista di studi e ricerche*, 9., 1993., 9.

⁵⁰ M. SANUDO, *I Diarii*, knj. 27., 263.

ni imelo privilegija nudenja zatočišča in zaščite gusarjem in piratom. Ti so sicer lahko vstopali v osmanska pristanišča, vendar so morali ob tem podati posebno prisego, da ne bodo škodovali Benečanom, drugače je imela Signorija pravico, da jih zajame tudi v samem pristanišču. Prav tako so imeli Benečani uradno pravico, da napadejo vsako plovilo osmanskih gusarjev in piratov na odprtem morju.⁵¹

Druga večja žarišča osmanskega piratskega delovanja v Grčiji, Albaniji in današnji Črni gori, iz katerih so Osmani plenili beneške ladje na Jadranu, so bila poleg Valone še Ulcinj, Moreja oziroma Peloponez ter Drač (*Durazzo*). Kapitan v Zalivu (*Capitano in Golfo*) Hieronimo da Canal je tako 9. oktobra leta 1525 Signorijo obvestil, da so Osmani iz Drača pri Neretvi ustavili marsiljano iz Kopra in pod izgovorom, da iščejo tihotapce, ubili nekaj članov posadke, zaradi česar je Canal protestiral pri kadiji Drača, obvestil pa je tudi beneškega baila. Ob vrnitvi proti Kotorju je poslal odposlanca k sandžakbegu v Herceg Novi in se mu zahvalil za posredovanje.⁵²

Tudi na zgornji polovici Jadrana so se že na začetku 16. stoletja ustanovila nekatera pomembna oporišča, iz katerih so osmanski pirati lahko neposredno plenili beneške posesti in trgovske ladje. Po zavzetju Karina oziroma od leta 1516 so se v vodah Jadrana vse do Skradina pojavile prve osmanske fuste, ki so bile zgrajene v osmanskih pristaniščih na Jadranu. Vendar se tudi po ustanovitvi pomorskih oporišč v Skradinu (1522) in Obrovcu (1527) osmanska mornarica ni uspela razviti v takšnem obsegu, da bi lahko z morske strani ogrozila beneška obmorska mesta.

Porta se je nadejala, da bi lahko po eni strani izvedla invazijo iz Valone na Apulijo, po drugi strani pa je nameravala tudi iz Skradina, Obrovca in Karina izvesti udar proti Apeninskemu polotoku oziroma predvsem Anconi v Markah. V ta namen so celo zahtevali od Benečanov naj jim pomagajo pri graditvi ladjevja, a se je Signorija vedno uspela izgovoriti, čeprav so Osmani trdili, da ladjevje potrebujejo zgolj za obrambo pred Uskoki.⁵³ Tako so Benečani leta 1537, ko so začasno osvojili Skradin, tam našli 30.000 vesel in veliko količino gradbenega materiala za izdelavo ladij, kar priča o osmanski nameri zgraditi veliko ladjevje. Ker pa so bili Osmani na morju tedaj še vedno inferiorni v primerjavi z Benečani, do uresničitve teh načrtov kljub vsemu ni prišlo.⁵⁴

Na območju južnega Jadrana je bilo sicer najpomembnejše osmansko piratsko središče ustje Neretve, na severnem delu pa Obrovac. Septembra leta 1533 je sul-

⁵¹ Molly GREENE, „The Ottomans in the Mediterranean“, *The Early Modern Ottomans. Remapping the Empire* (ur. Virginia H. Aksan, Daniel Goffman), Cambridge, 2007., 113.

⁵² M. SANUDO, *I Diarii*, knj. 40., 298.

⁵³ Emilij LASZOWSKI, *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae*, vol. I., Zagreb, 1914., 131.

⁵⁴ Bogumil HRABAK, „Turske provale i osvajanja na području današnje severne Dalmacije do sredine XVI stolecá“, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 19., 1986., 98.

tan Sulejman I. sandžakbega Hercegovine in kadijo Herceg Novoga obvestil, da se je beneški bailo oziroma poslanik na osmanskem dvoru v Istanbulu Tommaso Contarini na Porti pritožil zaradi pomorskih roparskih napadov, ki so jih osmanski oboroženci z območja Neretve izvedli na beneška plovila in trgovce, obenem pa so lokalne osmanske oblasti na območju Neretve podpirale osmanske pirate, zato je sultan ukazal naj se krivce odkrije ter kaznuje.⁵⁵

Ta sultanov ukaz ni bil uspešen, kaže pa na veliko aktivnost in učinkovitost osmanskih piratov iz Neretve v boju proti beneški pomorski prevladi na Jadranu. Signorija je odgovorila tako, da je 7. februarja leta 1539 za obrambo Dalmacije pred osmanskimi fustami z območja Neretve ustanovila posebno funkcijo Kapitana fust v Zalivu (*Capitano delle fuste in Golfo*), ki je imel pod svojim poveljstvom 4 fuste.⁵⁶ Njihov učinek je bil enak oziroma pravzaprav še boljši kot učinek galej, saj so bile hitrejšje in okretnejše, obenem pa tudi precej cenejše.⁵⁷

Husrev beg je bil na začetku svojega mandata kot bosanski sandžakbeg zavzet z obleganjem Klisa, po padcu Mohača leta 1526 pa se je zopet obrnil proti severni Dalmaciji in s sodelovanjem hercegovskega sandžakbega leta 1527 osvojil Obrovac.⁵⁸ Osmanska kampanja proti Obrovcu se je začela že pozimi, konec februarja leta 1527⁵⁹. Osmanskim silam je poveljeval šibeniški poturčenec vojvoda Murat beg Tardić, Husrev begov čehaja oziroma namestnik, ki se je kasneje velikokrat nahajal v Obrovcu, zaradi organiziranja oblasti in krepitve mestnih utrdb.⁶⁰

V Obrovcu so Osmani kmalu po osvojitvi leta 1527 začeli graditi floto, s katero so branili pristop k mestu in ostalim osmanskim posestim na tem območju. V tem času je bil glavni organizator tamkajšnje flote Murat beg, leta 1532 pa se

⁵⁵ ASV, LST, busta 2., 1533; prim. M. P. PEDANI FABRIS, *I „Documenti turchi“*, 79.

⁵⁶ ASV, Senato Mar (dalje: SM), Rubriche e Registri (dalje: RR), registro 24 (1537-1538), 1539. 7. 2.

⁵⁷ Zelo pomembno vlogo so prav tako imele oborožene barke proti Uskokom (*Barche armate contro Uscocchi*), imenovane tudi Hrvaške oborožene barke (*Barche armate Croate*), ki so bile zasidrane v Kopru in bile namenjene boju proti Uskokom ter vsem pomorskim plenilcem na severnem Jadranu. Njihove posadke so sestavljali Albanci, Hrvati in Črnogorci z beneških pomorskih posesti. Miroslav Bertoša navaja, da so Hrvaške oborožene barke delovale na območju od Kopra do Marana in od beneškega Lida do Sacca di Goro, utrdbe v delti reke Pad. Poleg tega so pomorci in vojaki z vzhodnojadranske obale služili tudi na beneških vojnih ladjah v okviru Sredozemske skupine (*Squadra in Mediterraneo*) ki so delovale ob tunizijskih obalah in se uspešno zoperstavljale berberskim gusarjem. Glej: Miroslav BERTOŠA, *Izazovi povijesnog zanata: lokalna povijest i sveopći modeli*, Zagreb, 2002., 41., 43.; Isti, *Istra, Jadran, Sredozemlje: identiteti i imaginariji (feljtoni, elzeviri, kolumne)*, Zagreb-Dubrovnik, 2003., 46.-49.; prim. Lovorka ČORALIĆ, Nedjeljka BALIĆ NIŽIĆ, „Iz hrvatske vojne povijesti- *Croati a cavallo i Soldati Albanesi*, njihova bratovština i gradivo o nezinu djelovanju od 1675. godine do sredine XVIII. stoljeća“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za društvene i povijesne znanosti HAZU u Zagrebu*, 24., 2006., 75.

⁵⁸ Gligor STANOJEVIĆ, „Dalmacija i Crnogorsko primorje u vrijeme mletačko-turskog rata (1537-1539)“, *Istorijski glasnik*, 1.-3., 1960., 95.-96.

⁵⁹ Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, „Marina Sanuda odnošaji skupnovlade mletačke prema južnim Slavenom“, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, 12., 1875., 268.

⁶⁰ Seid M. TRALJIĆ, „Husrevbegov boravak i rad u Dalmaciji“, *Anali Gazi Husrevbegove biblioteke*, 5.-6., 1978., 10.

omenja tudi bivši kapitan 3 fust v Obrovcu Ljubencić, kar bi lahko bila skvarjena oblika imena Ljubunčić. Očitno je prav Murat beg Tardić kot primorec, po rodu z območja Šibenika, vplival na Husrev bega, da se v Obrovcu ustanovi flota, ki bi služila za trgovino, obrambo in napad, saj se je dobro zavedal, da morajo Osmani izkoristiti pristanišče v Obrovcu kot izhod na morje za območje okoli Zrmanje. Tudi osrednje osmanske oblasti so se tedaj zelo intenzivno ukvarjale z izgradnjo ladjevja, ki jim je bilo še kako potrebna v njenih osvajalskih podvigih v Sredozemlju, pa tudi na Jadranu. Hercegovski sandžakbeg Ahmed Bodirožić je tako že poleti 1527 po sultanovem ukazu za potrebe Obrovca zahteval od Dubrovčanov 100 pušk, 10 oboroženih ladij in 2 ladji zalog. Te ladje bi morale na poti proti Skradinu vkrcati tudi njega in njegove ljudi ter pomagati pri popravilu Obrovca. Dubrovčanom se je vendarle uspelo izogniti tem obveznostim, z darovi in izgovorom, da pri njih vlada kuga.⁶¹

Osmani naj bi fuste iz Obrovca po lastnih zatrjevanjih uporabljali predvsem za obrambo pred Uskoki, medtem ko so bile ladje na območju Skradina in Vranskega jezera namenjene zgolj povsem omejenim lokalnim potrebam, ker niso imele izhoda na odprto morje. Na Vranskem jezeru je bilo vedno precej manjših ladij, ki so služile okoliškemu prebivalstvu v vsakdanjemu življenju, za ribarjenje in druge potrebe. Bilo pa je še nekaj večjih plovil, v katerih se je lahko prevažalo več ljudi in ta plovila so služila v vojaške namene. To je bila starodavna tradicija na Vranskem jezeru, ki se je nadaljevala tudi v osmanskem obdobju. Še v 16. stoletju se omenja, da so osmanski vojaki iz Vrane v obdobju ciprske vojne (1570-1573) pa tudi kasneje, s pomočjo plovil na Vranskem jezeru, ki so jih prenašali na morško obalo, pluli okoli otokov in mest med svojimi plenilskimi pohodi.⁶²

V Obrovcu se največkrat omenjajo fuste, manjše ladje primerne za hitro plovo, s katerimi so se Osmani lahko kosali z Uskoki, čeprav niso mogli priti povsod tam kot Uskoki, katerih plovila so bila še manjša in okretnejša.⁶³ Kmalu po osvojitvi Obrovca so se širile govornice, da so osmanske oblasti tam namestile 2 fusti z namero preprečevanja vpadov uskoških napadalcev iz Senja in Reke na osmanska območja v Dalmaciji. Ker so bili napadi iz Senja vse bolj pogosti, so Uskoki skrbno spremljali kaj se dogaja v tem novem osmanskem vojaškem središču, iz katerega jim je pretila neposredna nevarnost. Zaradi tega so imeli tam sodelavce, ki so jim pošiljali koristna obvestila. Marca leta 1530 je tako kapitan Reke dobil obvestilo, da Murat beg Tardić iz Obrovca od Šibeničanov zahteva ladjedelske delavce (*marangoni e calafati*), ki naj bi mu zgradili floto. Signorija je menila, da

⁶¹ Čiro TRUHELKA, „Gazi Husrefbeg, njegov život i njegovo doba“, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 24., 1912., 37.-38.

⁶² Ante Marija STRGAČIĆ, „Upadi osmanskih gusara u predjele zadarskih otoka“, *Zadarska revija*, III/1., 1954., 8.-9.

⁶³ Seid M. TRALJIĆ, „Izvoz drva preko Obrovca krajem XVI. stoljeća“, *Radovi Centra JAZU u Zadru*, 21., 1974., 262.

so bile te ladje namenjene proti Anconi ali Apuliji. Zato Murat begu šibeniški rektorji niso hoteli ustreči in so mu odgovorili, da v Šibeniku nimajo dovolj tovrstnih mojstrov, ter da naj se obrne neposredno na Signorijo.⁶⁴

Murat beg je vseeno nekako prišel do ladjedelcev in jih že aprila poslal v Obrovac, skupaj s preostalo delovno silo, ki je bila namenjena sekanju lesa za gradnjo 4 fust. S temi fustami so se nameravali Osmani boriti proti plenilcem iz Senja in drugih okoliških mest. To je bil povod, da so napadalci iz Senja napadli Obrovac, uničili vse 4 nedokončane fuste in poškodovali tudi samo mesto.⁶⁵

Že leta 1531 pa so pirati iz Obrovca odpluli proti Anconi in oplenili nekaj ladij, med drugim so osmanske ladje oplenile tudi 80 trgovcev na beneški ladji, ki je plula proti Anconi na sejem. S plenom so se okoli 20. avgusta vrnili nazaj v Obrovac in posmehljivo pozvali Zadarčane naj pridejo k njim, če želijo kupiti robo. Zato je Porta s posebnim fermanom bosanskemu sandžakbegu Husrev begu in skradinskemu kadiji ukazala, naj opravijo preiskavo o tem piratskem napadu ter kaznujejo vse, ki so sodelovali v napadu in delitvi plena.⁶⁶

V jeseni so Obrovčani ponovno napadli v smeri proti Anconi ter tudi naslednje leto, v času sejma, ko so se vrnili z bogatim plenom. Ker je šlo v zadnjem primeru za beneške ladje in robo beneških trgovcev, je bailo v Istanbulu protestiral in zahteval odškodnino, nakar je sultan 7. februarja leta 1532 vnovič poslal ferman bosanskemu sandžakbegu Husrev begu in skradinskemu kadiji, s katerim je ukazal natančno preiskavo in strogo kazen za vse, ki so sodelovali pri tem plenjenju, ne glede na njihovo starost in položaj. Vso robo in sužnje je sultan ukazal vrniti Benečanom.⁶⁷

Na Murat begovo vztrajanje je maja leta 1531 sultan Sulejman I. od doža zahteval, da prepreči beneško oviranje fust iz Obrovca, pomorskega oporišča pod jurisdikcijo Bosanskega sandžaka, ki so bile po sultanovih zatrjevanjih namenjene zgolj obrambi tistega območja⁶⁸. Zaradi beneških protestov pa je konec novembra leta 1531 sultan Sulejman I. sandžakbegu Bosne in kadiji Skradina vendarle ukazal, naj na suho postavijo 3 fuste, ki so jih ravno takrat zgradili v utrdbi v Obrovcu, da bi na ta način prepričali Benečane, da tam ne nameravajo zgraditi piratskega oporišča.⁶⁹

⁶⁴ Franjo RAČKI, „Izvodi za jugoslavensku poviest iz dnevnika Marina ml. Sanuda za g. 1526-1533”, *Starine JAZU*, 15., 1883., 163., 165.-166., 168.; Č. TRUHELKA, „Gazi Husrefbeg”, 38.; S. M. TRALJIĆ, „Izvoz drva preko Obrovca”, 263.

⁶⁵ A. M. STRGAČIĆ, „Upadi osmanskih gusara”, 5.

⁶⁶ Franjo RAČKI, „Izvodi za jugoslavensku poviest iz dnevnika Marina ml. Sanuda za g. 1526-1533”, *Starine JAZU*, 16., 1884., 184., 186., 202.

⁶⁷ A. M. STRGAČIĆ, „Upadi osmanskih gusara”, 5.; S. M. TRALJIĆ, „Izvoz drva preko Obrovca”, 263.

⁶⁸ ASV, Proveditori sopra la Camera dei Confini, busta 243 bis, fasc. Confini (1523-1576), 1531.

⁶⁹ ASV, LST, busta 2, 1531.; prim. M. P. PEDANI FABRIS, *I „Documenti turchi”*, 76.; F. RAČKI, „Izvodi za jugoslavensku”, 191., 202.; Isti, „Izvodi za jugoslavensku poviest iz dnevnika Marina ml. Sanuda za g. 1526-1533”, *Starine JAZU*, 21., 1889., 138.; S. M. TRALJIĆ, „Husrevbegov boravak i rad”, 11.

Ta ukaz pa vnovič ni imel ustreznega učinka, saj so junija leta 1532 Osmani v Obrovcu spet začeli pripravljati fuste za izhod na odprto morje, s katerimi naj bi koordinirali osmansko ladjevje na Jadranu⁷⁰. Tudi veleposlanik habsburškega cesarja je 31. decembra leta 1532 Signorijo obvestil, da so Osmani v Obrovcu oboroževali fuste, s katerimi so nameravali pleniti po Jadranskem morju. Signorija je tedaj odgovorila, da o tem nič ne ve.⁷¹

Po teh dogodkih je bilo stanje na meji nekaj časa mirno, nato pa se je ponovno začelo po starem. Tedaj se je govorilo, da so bile ladje v Obrovcu razorožene in povlečene na suho, očitno zato, da bi dokazati, da nimajo nobenega namena začeti s ponovnimi piratskimi napadi in plenjenjem. Kadar niso napadali beneških prebivalcev, pa so Obrovčani šli proti severu in plenili po okolici Senja, kjer so zajeli tudi sužnje, ki so jih nato kristjani odkupili v Herceg Novem.⁷²

Gradnja ladij v Obrovcu se omenja tudi leta 1533. Na začetku tistega leta so zadarski rektorji poročali Signoriji, da je Murat beg določil 300 ljudi za sekanje lesa in pripravljanje materiala za gradnjo fust. Te ladje niso bile dokončane in tako niso bile uporabne za plovbo izven pristanišča. V istem obdobju se je izvedelo o prihodu 2 osmanskih fust v Obrovac, ki sta bili poslani v izvidnico in ogledovanje gozdov v okolici Obrovca in Skradina. Tam je bilo v izobilju lesa za gradnjo novih ladij, ki naj bi jih Osmani zgradili za obrambo osmanskih posesti pred napadalci in obenem tudi za potrebe trgovine. Podobno je bilo napravljeno v osmanskem Skradinu, kjer se je že v začetku februarja leta 1533 zbralo mnogo ladij, ki so tvorile pravcato manjšo floto. Ponovno oboroževanje fust v Obrovcu je predstavljalo nevarnost za celotno beneško Dalmacijo, osmanske oblasti v Obrovcu pa so obenem dobile tudi obveščevalne naloge proti Italiji. Poveljnik obrovške utrdbe (*dizdar*)⁷³ je namreč marca leta 1533 prek svojega prijatelja v Anconi izvedel, da je bila v Bologni ustanovljena liga krščanskih držav, h kateri je pristopila tudi Beneška republika, zato je o tem obvestil bosanskega sandžakbega, ki je nato poročal sultanu.⁷⁴

Pirati iz Obrovca so imeli podporo in zaščito lokalnih oblasti, ki so dobivale del plena, zato je bilo sultanove prepovedi težko udejanjati. Sultan Sulejman I. je konec decembra leta 1536 kljub vsemu ponovno ukazal sandžakbegu Bosne naj se zatre osmansko piratstvo proti beneškim prebivalcem, ki sta ga podpirala dizdar v Obrovcu (*Obrag*) Budagly Jusuf in dizdar v Karinu Koştur Ilyas.⁷⁵ Tudi ta ukaz,

⁷⁰ F. RAČKI, „Izvodi za jugoslavensku poviest“, 155.

⁷¹ M. SANUDO, *I Diarii*, knj. 57., 380.

⁷² Traljić sicer navaja, da so bili sužnji odkupljeni v Novigradu, vendar pa je šlo bolj verjetno za osmanski Herceg Novi, kjer je cvetel velik trg s sužnji. Glej: S. M. TRALJIĆ, „Izvoz drva preko Obrovca“, 264.

⁷³ Dizdar dobesedno pomeni „branilec utrdbe“ oziroma „varuh mesta“.

⁷⁴ Franjo RAČKI, „Izvodi za jugoslavensku poviest iz dnevnika Marina ml. Sanuda za g. 1526-1533“, *Starine JAZU*, 25., 1892., 105., 107.-108., 116., 116., 131.

⁷⁵ ASV, LST, busta 3., 1536. 31. 12.; prim. M. P. PEDANI FABRIS, *I „Documenti turchi“*, 100.-101.

kot vsi prejšnji, pa ni imel nobenega učinka in pirati iz Obrovca so nadaljevali s svojim početjem. Signorija je bila tako prisiljena ukrepati in 26. maja leta 1537 odločila, da je potrebno poslati fusto s 15 do 16 klopmi za obrambo Krka, ker so Osmani v Obrovcu oborožili nekaj fust, ki so na tistem območju povzročile precejšnjo škodo.⁷⁶

Čeprav so se intenzivno ukvarjali s piratstvom, pa ni podatka, da bi pomorci iz Obrovca napadali zadarsko ozemlje. Očitno so se tedaj vzdrževali napadov na beneške posesti, ker je bil sultan v dobrih odnosih z Benečani, zato niso smeli izazivati spopadov na tistem območju. Tudi sicer so v tem obdobju Murat beg in ostali osmanski poveljniki iz Obrovca živeli v dobrih odnosih s predstavniki Signorije v Zadru in ostalih mestih Dalmacije. Znano je, da je Murat beg večkrat obiskal svoje sorodnike v Šibeniku, takrat pa je poleg tega obiskal še kapitana Šibenika. Tudi dizdar Obrovca je pisal poveljniku beneških stratiotov in ga prosil, naj ga obvesti o morebitnem prihodu Senjčanov.⁷⁷

Vse to se je dogajalo v času uradnega miru na beneško-osmanski meji, povsem pa so se razmere spremenile med beneško-osmansko vojno Svete lige v letih 1537-1540. Vojna se je na območju severne Dalmacije začela malo kasneje kot na drugih območjih, tako da je bil odposlanec Porte Junus beg v tem času kar petkrat poslan v Benetke, s pritožbo, da je Zadarčan Nassi ugrabil osmansko ladjo.⁷⁸ Kljub temu so bile določene priprave izvedene že leta 1536. Osmanska mornarica je namreč tedaj priplula na meje zadarske regije, zato so bile po ukazu beneškega Senata porušene vse zgradbe v zadarskem zaledju, žito in sadna drevesa požgana, trta pa posekana, da ne bi služili Osmanom, v kolikor bi se izkrcali. Porušene so bile celo cerkve in samostani izven mestnega obzidja.⁷⁹

V vojni Svete lige so Benečani izkoristili stanje, v katerem se je nahajala osmanska vojska v Dalmaciji in zahvaljujoč njihovi nepripravljenosti prevzeli iniciativo na tem bojišču. Pri tem je bila beneška mornarica precej bolj angažirana kot v vojni 1499-1502. Naloga beneške flote je bila, da onespobi ali popolnoma uniči osmanski pomorski bazi v Skradinu in Obrovcu, kar se ji je sicer posrečilo, vendar pa nobene od utrdb beneška armada ni obdržala.⁸⁰ V beneškem napadu na Obrovac so sodelovali tudi Uskoki iz habsburških dežel, ki so jih Benečani tja prepeljali z 2 galejama in so zlahka premagali posadko 30 osmanskih konjenikov.⁸¹

⁷⁶ ASV, SM, RR, registro 24 (1537-1538), 1537. 26. 5.

⁷⁷ S. M. TRALJIĆ, „Izvoz drva preko Obrovca“, 264.-265.

⁷⁸ Joseph HAMMER-PURGSTALL, *Geschichte des Osmanischen Reiches grossentheils aus bisher unbenützten Handschriften und Archiven*, vol. II., Pesth, 1834., 139.

⁷⁹ Carlo Federico BIANCHI, *Fasti di Zara religioso-politico-civile dall'anno 1184 av. Cr. sino all'anno 1888 dell'era volgare*, Zara, 1888., 72.

⁸⁰ Paolo PARUTA, *Historia venetiana*, vol. I., Venetia, 1703., 312.; Vuk VINAVER, „Senjski uskoci i Venecija do Kiparskog rata“, *Istorijski glasnik*, 3.-4. 1953., 61.; Angelo DE BENVENUTI, „Fortezze venete in Dalmazia: I due Obrovazzi“, *Ateneo veneto*, 123., 1938., 92.-93.

⁸¹ B. HRABAK, „Turske provale i osvajanja“, 94.

Nevarnost napadov osmanskih gusarjev in piratov na zgornjem Jadranu se je nadaljevala tudi po končani vojni Svete lige in vse do srede 16. stoletja. Signorija je 11. aprila leta 1539 ukazala vsem svojim rektorjem na pomorskih posestih oziroma *Stato da Mar*, naj bodo še posebej previdni na dogajanje na meji z Osmanskim cesarstvom in naj poizkušajo za vsako ceno preprečiti gusarstvo in piratstvo, obenem pa naj, glede na sklenjeno premirje, vzdržujejo dobre odnose z Osmani.⁸² Tega ukaza na območju Dalmacije ni bilo mogoče izpolniti, tako da je morala Signorija 17. aprila leta 1540 v obrambo Dalmacije poslati dodatno fusto, ki se je pridružila poveljstvu Kapitana fust v Zalivu. Kot razlog so v odločbi beneškega Senata navedeni neprestani napadi osmanskih oboroženih bark in drugih plovil na beneške posesti, kar je povzročilo veliko škodo in „uničenje beneških prebivalcev“.⁸³

Osmanski gusarji in pirati so predstavljali še posebno veliko nevarnost in neposredno grožnjo za beneško Istro, zato je Signorija 31. marca leta 1540 ukazala, naj vse ladje, ki so se nahajale v Istri, po ukazih Kapitana v Zalivu služijo kot obramba beneških plovil pred plenilskimi napadi osmanskih fust.⁸⁴

Podobna napeta je bila sredi 16. stoletja situacija na vzhodnojadranskih območjih pod habsburško upravo. Habsburški veleposlanik Giovanni Maria Malvezzi je 1. junija leta 1551 iz Istanbula avstrijskemu nadvojvodi ter ogrskemu in češkemu kralju Ferdinandu I. poročal, da morajo biti upravitelji Reke, Trsta in Senja še posebej pozorni, ker obstaja možnost osmanskega pomorskega napada. Antonio Priuli, zaupnik beneškega baila Navagierja, naj bi namreč poslal soprakomita oziroma poveljnika beneške vojaške ladje Dominicha de Bossia na Porto, kjer na bi poveljniku osmanske mornarice oziroma kapudanpaši ter vrhovnemu poveljniku janičarjev izročil natančen zemljevid habsburških posesti in pristanišč na vzhodnojadranski obali, še posebej natančno pa naj bi opisal lego, utrjenost in možnosti zavzeta Senja, Reke in Trsta.⁸⁵ Malvezzi je zato prek Dubrovnika to opozorilo poslal tudi kapitanu Reke in mu ukazal, naj obvesti še kaštelana Senja in kapitana

⁸² ASV, SM, RR, registro 25 (1539-1540), 1539. 11. 4.

⁸³ ASV, SM, RR, registro 25 (1539-1540), 1540. 17. 4.

⁸⁴ „Senato Mare (1440-1797)“, *Atti e Memorie della Societa Istriana di Archeologia e Storia Patria* (dalje: AMSI), 9., 1893., 125.

⁸⁵ O janičarjih je pisal že Grk Theodoro Spanduno, njegov opis pa sta povzela tudi beneška pisca Paulo Giovio in Luigi Bassano da Zara. Glej: Paulo GIOVIO, *Commentario delle cose dei Turchi*, Venezia, 1532.; Carla Sodini, »Il «Commentario delle cose de' Turchi» di Paolo Giovio«, *Sperimentalismo e dimensione europea della cultura di Paolo Giovio. Atti del convegno. Como, 20 dicembre 2002. Raccolta Storica pubblicata dalla Società Storica Comense. Vol. XXIV.* (ur. Laura Maffei, Fanco Minonzio, Carla Sodini), Como, 2007., 136.-138.; Luigi BASSANO, *Costumi et i Modi Particolari Della Vita De'Turchi* (ur. Franz Babinger), Monaco di Baviera, 1963.; Klemen PUST, „Luigi Bassano da Zara: I costumi et i modi particolari della vita de' Turchi: primer krščanskega opisovanja Osmanov iz 16. stoletja“, *Acta Histriae*, 17., 2009., 59.-82.

Trsta, ker se je v Istanbulu že nekaj dni govorilo, da naj bi osmanska mornarica vdrla na Jadran.⁸⁶

Osmanski gusarski in piratski pohodi po Jadranu so se nadaljevali v drugi polovici 16. stoletja, tudi po zaslugi spletkarjenja nekaterih evropskih držav. Že 2. julija leta 1548 je Malvezzi iz Istanbula poročal kralju Ferdinandu I., da Francozi poi-zkušajo naščuvati osmansko mornarico proti Benečanom, sami pa naj bi jih nato napadli po kopnem ob podpori lombardskih enot.⁸⁷ Posledice takšnega delovanja so bile za Signorijo nadvse hude. V prvi polovici decembra leta 1563 je tako bailo Daniele Barbarigo Porto obvestil, da so zgolj v tistem letu osmanski gusarji in pirati na Jadranu zaplenili 22 z oljem napolnjenih ladij ter nato blago in ujetnike prodali v Valoni, Draču, Lješju (*Alessio*) in drugih krajih. Osmanski kadija ni ustrezno izvedel preiskave, ki mu je bila s tem v zvezi zaupana, kar je očitno storil namerno, zato je sultan prek svojega čauša (*çavuş*) oziroma uradnega odposlanca in zastopnika Hüseyina ukazal začetek nove preiskave. Osmanskim levendom naj bi poleg tega pomagal tudi aga azapov⁸⁸ (*azeb*) oziroma vojaških prostovoljcev in pomožnih enot v Draču, ki je ukazal oborožiti fuste.⁸⁹ Že prej istega leta, 6. junija 1563, je prišlo do nadaljnjih gusarskih in piratskih napadov Osmanov na območju Zadra.⁹⁰

Aktivnost osmanskih gusarjev in piratov se je še povečala v času ciprske vojne, predvsem na območju severnega Jadrana. Iz končnega poročila Vrhovnega nadzornika v Dalmaciji Giacoma Foscarinija iz leta 1572 je razvidno, da je Pag, ki je bil že tako dokaj nerodoviten otok, na začetku vojne oplenil Mahmud paša.⁹¹ Po Foscarinijevem mnenju je bil Pag zaradi dragocenih solin v stalni nevarnosti, da ga bodo oplenili osmanski pirati iz bližnjega Obrovca, zato je tam stalno vzdrževal stražo, predvsem za zaščito strateško pomembnih solin.⁹² Nevarnost vpadov gusarjev iz Obrovca je bila še kako realna, kot že leta 1553 poroča sindik v Dalmaciji Giovanni Battista Giustiniano. Tedaj so namreč Morlaki med enim svojih napadov „na koščke sesekljali” celo posadko oborožene barke, ki je stražila paško pristanišče.⁹³

⁸⁶ *Austro-Turcica 1541-1552. Diplomatiscche Akten des habsburgischen Gesandtschaftsverkehrs mit der Hohen Pforte in Zeitalter Süleymans des Prächtigen* (ur. Srećko M. Džaja, Günter Weiß, Mathias Bernath, Karl Nehring), München, 1995., 591.-592.

⁸⁷ Isto, 295., 298.

⁸⁸ Azapi so tvorili neregularne pehotne in konjeniške oddelke muslimanov v osmanski vojski. Največkrat so bili lokostrelci, večinoma pa so, tudi na Balkanu, delovali kot čuvaji in varuhi pomembnejših vojaških postojank, mostov itd.

⁸⁹ ASV, LST, busta 6., 1563.; prim. M. P. PEDANI FABRIS, *I „Documenti turchi”*, 196.

⁹⁰ Državni arhiv Zadar (dalje: DAZ), Ducali e terminazioni (dalje: DT), liber III (1547-1566), 1563. 6. 6.

⁹¹ Grga NOVAK, *Mletačka uputstva i izvještaji. Svezak IV. Od 1572 do 1590 godine*. Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, volumen 47, Zagreb, 1964., 34.-35.

⁹² Isto, 35.

⁹³ Šime LJUBIĆ, *Commissiones et Relationes Venetae. Tomus II. Annorum 1525-1553*. Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, volumen 8, Zagrabiae, 1877., 260.

Naslednji iz virov poznani incident se je na območju Paga zgodil le petnajst let po ciprski vojni, saj sta knez Zadra Luca Zen in kapitan Marco Loredan 28. oktobra leta 1588 Signorijo obvestila, da so sol iz Paga v skladu s sporazumom med Benečani in Osmani lahko prodajali v Obrovac in drugam na osmansko ozemlje, to pa je ogrozil incident, ko so osmanski pirati iz Obrovca oplenili trgovsko barko Hieronima Sagreda ter pri tem ukradli različno trgovsko robo v vrednosti kar 800 dukatov. Rektorja Zadra sta predlagala Signoriji, naj povsem prepove izvoz soli v Obrovac, kar bi bil zadosten pritisk, da Osmani vrnejo vso zaplenjeno Sagredovo robo, ker je na tamkajšnjem osmanskem ozemlju soli zelo primanjkovalo, poleg tega pa bi bila zelo učinkovita zapora morske ožine pri Novigradu. S tem bi po mnenju zadarskih rektorjev dejansko lahko umirili osmanske plenilce ter prav tako Uskoke.⁹⁴

Tudi 26. maja leta 1573 je Signorija pisala Vrhovnemu kapitanu morja o obvestilu Kapitana fust na Jadranu, po katerem so osmanske fuste plenile in povzročile veliko škodo na celotnem jadranskem območju. Signorija je ukazala, da je potrebno zaradi velike škode in ovirane svobodne plovbe takoj odposlati galeje na stražo Jadranskega morja in še posebej beneške Dalmacije, s čimer naj bi se zagotovila svobodna plovba, obenem pa bi bili na ta način galjoti zaposleni in ne bi mogli bežati z galej.⁹⁵

En mesec kasneje pa je bila Signorija že obveščena o tedaj zajetih beneških prebivalcih, ki jih je bilo potrebno odkupiti. 22. junija 1573 so beneške oblasti ukazale Vrhovnemu kapitanu morja Hieronimu Foscariniju, naj poskrbi za izpustitev kanonikov s Krka iz osmanskega ujetništva, kot potrditev beneško-osmanskega mirovnega sporazuma. Foscarini je nato 30. junija z galeje pred Zadrom pisal Signoriji o obvestilu Nadzornika Querinija, da je med svojim obiskom v Valoni govoril z nekaterimi kanoniki in drugimi kristjani s Krka, ki so jih že po sklenitvi miru zajeli osmanski levendi in jih zaslužnili. Querini se je sestal s kadijem Valone in tamkajšnjim kapitanom levendov ter se pogajal za izpustitev ujetih beneških prebivalcev. Querini jih ni želel odkupiti, ker so bili zajeti že po koncu vojne in bi jih morali brezpogojno izpustiti, Osmani pa so to zanikali in zatrjevali, da so Benečane zajeli še med vojno, obenem pa so ga, kot se pritožuje, „zasuli s kletvicami“, zato se je brez kakršnegakoli uspeha vrnil nazaj na Krk.⁹⁶

Napadi osmanskih gusarjev na zgornjem Jadranu so se nadaljevali še konec 16. stoletja. Leta 1591 je sultan Murad III. beglerbegu (*beylerbey*) Alžira pisal, da je beneški bailo Girolamo Lippomano zahteval, naj se na Porti zglosi levend Murad reis iz Alžira, kateremu bi bilo potrebno soditi zaradi gusarstva. Med drugim je na Jadranu oplenil beneško ladjo iz Splita, ki je prevažala 15.000 dukatov, ladjo iz Pe-

⁹⁴ ASV, Capi del Consiglio dei Dieci (dalje: CCD), Lettere dei Rettori (dalje: LR), busta 284, fasc. Zara (1575-1793), 1588. 28. 10.

⁹⁵ ASV, SM, RR, registro 41 (1572-1573), 1573. 26. 5.

⁹⁶ ASV, CCD, LR, busta 301, 1573. 30. 6.

rasta, na kateri je zaslužnil 3 mornarje, ladjo Trifona iz Kotorja in fregato⁹⁷ kapitana Markovića iz Budve. Sultan je ukazal naj se, v kolikor bi se te trditve izkazale za utemeljene, Murada pošlje na Porto, skupaj z njegovimi sužnji in plenom.⁹⁸

Osmanski napadi pa se niso ustavili, temveč so postali vedno drznejši, tako da je 8. junija leta 1594 bailo Marco Venier Porto obvestil o do tedaj nezaslišanem napadu, ki se je v noči 5. maja 1594 zgodil pri Rogoznici na ozemlju Šibenika. Tedaj je 5 osmanskih galej in 2 fregati napadlo beneško galejo, na kateri so bili rektor (*bey*) Šibenika s svojimi 3 sinovi in še nekateri plemiči, namenjeni na sejem v Splitu. Soprakomit galeje in večina posadke ter potnikov je bilo ubitih, preživeli so zgolj šibeniški rektor s svojimi sinovi in nekaterimi svojimi možmi, zaplenjena pa je bila tudi galeja. Bailo je zahteval izpustitev zapornikov ter vrnitev galeje in povračilo vse povzročene škode, ob tem pa še kaznovanje vseh odgovornih. Sultan je zato ukazal izvesti preiskavo, pri čemer so bili zaslišani kapudanpaša Sinan ter nekateri sandžakbegi obmorskih provinc na Jadranu, medtem ko je bil sandžakbeg Valone Piri beg ukorjen, ker Porti ni prijavil krivcev. Obenem je sultan opozoril Signorijo, naj ne izvaja represalij proti osmanskim ladjam.⁹⁹ Nato je sultan Murad III. v začetku julija leta 1594 dožu Pasqualu Cicogni potrdil, da je prejel novice, po katerih so se napadalci napotili v Drač, zato je tja poslal svojega čauša z ukazi, naj se takoj izpusti vse zaplenjene ladje in ujetnike, odgovorne kapitane pa pošlje v Istanbul.¹⁰⁰

V začetku 17. stoletja so osmanski gusarji in pirati na območju zgornjega Jadrana delovali z nezmanjšano intenzivnostjo. Podestat in kapitan Koprja Nicolo Grimani je 17. maja leta 1603 Signoriji poročal o obvestilih poveljnika černid (*cernide*) Annibala Baglionija iz Vodnjana, po katerih se je dan prej na Brionih, 8 milj od kopnega, nasproti Fažane v puljski jurisdikciji, nahajala osmanska fusta z 20 klopami. Baglioni je tja takoj odposlal 200 vojakov černid, ki so prav tedaj končali s pregledom čete. Ko so vojaki pripluli do Brionov, je fusta že odplula, saj so Osmani pravočasno opazili bližajoča se beneška plovila. Benečani niso bili dovolj hitri, da bi fusto zasledovali, ker so uporabljali zgolj čolne, ki so jih dobili v Fažani, zato so vojaki proti osmanskim napadalcem izstrelili salvo iz arkebuz, ki pa ni prinesla uspeha. Ob izkrcaju na Brionih so na obali našli sode in dokumente, po mnenju Baglionija je šlo za last moškega, ki so ga Osmani zajeli.¹⁰¹

⁹⁷ Fregata je bila podobna brigantinu, a je imela nižjo krmo. Med 13. in 16. stoletjem je bila fregata hitra ladja na vesla, ki se je uporabljala za kurirsko službo. Običajno je imela zgolj en jambor ter 6 do 10 vesel. Šele v 16. stoletju je fregata postala vojna ladja, hitra jadrnica z dvema palubama, 3 jambori ter z okoli 2000 tonami izpodriva. Običajno je bila oborožena s 40 do 50 topovi, zato so jo uporabljali predvsem za izvidništvo. Glej: A. TENENTI, *Piracy and the Decline of Venice*, 154.

⁹⁸ ASV, LST, busta 8., 1591. prim. M. P. PEDANI FABRIS, I „*Documenti turchi*“, 258.

⁹⁹ ASV, LST, busta 9., 1594. 8. 6.; prim. M. P. PEDANI FABRIS, I „*Documenti turchi*“, 271.

¹⁰⁰ ASV, LST, busta 9., 1594.; prim. M. P. PEDANI FABRIS, I „*Documenti turchi*“, 272.

¹⁰¹ „Relazioni dei Podesta e Capitani di Capodistria“, *AMSI*, 23., 1907., 92.-93.

Napadi osmanskih gusarjev in piratov so bili na zgornjem Jadranu stalnica celo še konec 17. stoletja, kot priča eden najbolj tragičnih dogodkov v zgodovini istrskega Novigrada. Osmani so namreč 24. maja leta 1687 zjutraj vdrli v mesto ter oplenili 10 hiš, nekaj cerkva in katedralo. Ubili so neko žensko in v suženjstvo odvedli 38 ljudi, med katerimi so se nahajali celo novigrajski podestat Giovanni Battista Barozzi, njegova žena in hčerki. Najverjetneje so bili prav oni dejanski cilj osmanskega vpada v Novigrad, saj so za njih pričakovali največjo odkupnino. V suženjstvo je bil, skupaj z družino in služinčadjo, odveden tudi novigrajski kancelar Giacomo Rigo, član ene od najuglednejših mestnih družin. Beneške ladje so osmanske napadalce sicer preganjale, vendar brez uspeha. Kot so Osmani pričakovali, je Signorija plačala visoko vsoto za odkup podestata in njegove družine, medtem ko je skrb za odkup ostalih 34 ujetnikov prepustila mestni skupnosti Novigrada. Ti so bili po daljšem obdobju in z velikimi napori Nadzornika v Istri odkupljeni z denarjem komuna ter mestnih zasebnikov. Tako se je del sužnjeve še leta 1692 nahajal v Ulcinju. Med drugim so na seji novigrajskega mestnega sveta že 11. junija leta 1687 izbrali začasnega namestnika zajetega mestnega kancelarja Riga, ki se je tedaj nahajal v osmanskem ujetništvu, seji pa ni prisostvoval niti novigrajski podestat, zato lahko upravičeno domnevamo, da je bil tudi on tedaj še ujetnik Osmanov.¹⁰²

Podobno kot prebivalci beneških vzhodnojadranskih posesti so tudi Dubrovčani, ki so bili večinoma naseljeni ob morju, postali žrtve kontinuiranih napadov osmanskih gusarjev in piratov, predvsem v drugi polovici 16. stoletja.¹⁰³ Reisi oziroma poveljniki gusarskih in piratskih ladij iz Ulcinja, Drača, Leša, Valone, Levkasa in severne Afrike so tedaj redno napadali dubrovniške ladje, otoke in primorske vasi: Leta 1569 je tako Murat reis iz Drača zajel 9 dubrovniških prebivalcev; leta 1571 se omenja Karahodža iz Novega, ki jih je zajel 7 ali 8; leta 1592 so jih ugrabljali reisi iz Tunisa; leta 1594 je Mustafa Muška ugrabljaj žene, deklice in otroke; leta 1604 je sultan opozarjal Alžirce, da ne smejo zahajati v dubrovniško območje in ugrabljati tamkajšnjih prebivalcev; istega leta je sultan zahteval osvoboditev 44 ugrabljenih prebivalcev Cavtata; leta 1613 so gusarji iz Tunisa odvedli 84 prebivalcev otoka Koločepa. Še v obeh prvih desetletjih 17. stoletja so gusarji in pirati iz Ulcinja, Novega, Drača, Leša, Valone, Levkasa stalno ugrabljali dubrovniške prebivalce z njihovih ladij.¹⁰⁴

¹⁰² „*Captiuo de turchi che il signor Iddio lo liberi con tutti gl'altri*“. Jakov JELINČIĆ, „Izvori za povijest novigradskog gospodarstva od XIV. stoljeća do pada Venecije (1797. god.) u Povijesnom arhivu u Pazinu“, *Vjesnik Istarskog arhiva*, 4.-5., 1994.-1995., 35.

¹⁰³ Vesna MIOVIĆ, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana: s analitičkim inventarom sultanskih spisa serije Acta Turcarum Državnog arhiva u Dubrovniku*, Dubrovnik, 2005., 126.

¹⁰⁴ Isto, 123.-124. Leta 1607 je zato sultan Ahmed I. poizkušal preprečiti dejavnost osmanskih gusarjev in piratov s posebnim fermanom: „Dubrovniški odposlanci so na Porti predložili pritožbo [...] do sedaj so živeli v miru, vendar so se v zadnjem času združili razbojniki Levkasa, Valone, Drača, Lješa in drugi ter na ladjah in čolnih odhajajo na morje, neprestano dan in noč vpadajo na dubrovniško območje in

Ulcinjani so od začetka 17. stoletja občasno, od tretjega desetletja 17. stoletja pa vse pogosteje plenili dubrovniške ladje tudi v albanskih vodah. Obenem pa so mnogi prihajali tudi v samo mesto z navidez miroljubnimi namerami, kjer so nekateri izmed njih vohunili za Osmane.¹⁰⁵

Boj Benečanov proti osmanskim gusarjem in piratom

Beneški obupani poskusi zatreti osmansko gusarstvo in piratstvo so bili ena glavnih vojaških in gospodarskih skrbi Republike v 16. stoletju. Benečani so se proti osmanskim gusarjem in piratom na Jadranskem morju borili zelo odločno, saj je navzočnost tujih pomorskih sil v beneškem Zalivu za Signorijo pomenila hudo žalitev in oporekanje stoletni izključni beneški jurisdikciji nad Jadranskim morjem, obenem pa so bile s tem tudi resno ogrožene najpomembnejše beneške trgovske poti proti Levantu.

Vojaške galeje primorskih komunov beneške Dalmacije so se sicer boja proti osmanskim gusarjem in piratom intenzivno udeleževale že na začetku 16. stoletja. Tedaj so se nahajale daleč stran od matičnih pristanišč, na območju okoli Peloponeza, skupaj z glavnino beneške flote, spomladi in poleti leta 1500 pa so v težkih pogojih, zaradi kuge in malarije, delovale na območju Albanije. Obrambo Drača sta izvajali galeja Korčule in hvarska nava, medtem ko je bila galeja Istre pod poveljnikom Calurom postavljena v odred flote, ki je stražil vhod na Jadran pri Sazenu. Tu je 10. maja 5 osmanskih fust zajelo galejo Paga, v boju pa je bil ubit njen poveljnik Francesco Musoli in večji del posadke. Osmani so nato galejo odvlekli v ustje reke Vojuše v Albaniji in jo kasneje uporabljali v svojih akcijah, ki so jih izvajali iz svoje baze v Valoni, kjer so ustanovili poseben pomorski odred. Zaradi tega je del beneške flote blokiral vhod v Vojušo, jedro te armadne skupine pa so tvorile 4 galeje dalmatinskih komunov Zadra, Šibenika, Trogirja in Cresa. Kotor je tedaj za obrambo opremil 2 obalni ladji z 20 ljudmi, malo pozneje se je priključila tudi galeja z Raba, hvarska galeja pa se je glavnini priključila na Krfu. O njenem sodelovanju je govora v kasnejši pritožbi hvarskih plemičev, pobeglih v Trogir v času ljudskega upora v letih 1510-1514, ki navaja 20 ubitih plemičev, „ki so s svojo krvjo in krvjo svojih staršev služili prejasni Signoriji ter s svojo krvjo prekrili obzidja Evbeje, Skadra, Lješa, Modona in mnogih drugih mest“.¹⁰⁶

Na območju severnega Jadrana je beneška Armada proti osmanskim gusarjem in piratom aktivno ukrepala v prvi četrtini 16. stoletja. Tako se je na začetku leta

otoke ter odvajajo rajo, žene in otroke v suženjstvo, jih ropajo in zlorablajo. Ne sme se jih pustiti na morje brez zanesljivih zagotovil, da so prenehali ropati in ugrabljati Dubrovčane, škodo, ki bi jo morebiti povzročili, pa bodo morali poravnati njihovi poroki«. Isto, 124.

¹⁰⁵ Isto, 125.

¹⁰⁶ L. DANČEVIĆ, „Maritimno-političke prilike“, 181. O tem primerjaj: Grga NOVAK, *Hvar kroz stoljeća*, Zagreb, 1960.

1514 večina beneške mornarice nahajala na zgornjem Jadranu, v bližini bojišč s Habsburžani, kjer so neusmiljeno preganjali tako habsburške kot osmanske gusarje in pirate.¹⁰⁷ Nekaj let kasneje, 1. maja leta 1519, je Nadzornik nad Armado (*Provveditore dell'armata*) Domenico Capello Signorijo iz Šibenika obvestil, da je galeja Bemba zajela osmansko fusto. Capello je nemudoma sprožil proces in po hitrem postopku za krive spoznal vse zajete osmanske pirate. Ukazal je zažgati zajeto fusto, obenem pa je nameraval še v isti noči utopiti vseh 4 obsojenih Osmanov in se čimprej umakniti na drug položaj. Tedaj so bile tam 4 beneške galeje, poleg njegove poveljniške galeje še Bemba, Loredana in Sanuda.¹⁰⁸ Osmanski pomorski napadi na Jadranu pa se niso ustavili in 16. marca leta 1525 je Signorija razpravljala o mnogih nevšečnostih zaradi zaseženih beneških bark in drugih ladij. Zato so beneške oblasti za preprečevanje tovrstnih incidentov na Jadran pod poveljstvo Kapitana Zaliva poslale 2 brigantina.¹⁰⁹

V prvi polovici 16. stoletja so bili torej Benečani za potrebe protiosmanske obrambe tudi na Jadranu prisiljeni uporabljati svoje mogočno ladjevje, kar priča, da so Osmani že takrat tam uporabljali vsaj mornarico manjšega obsega. Velika osmanska mornarica, ki je delovala na Sredozemlju, je sicer le redko vstopila na Jadransko morje, prav tako pa se pirati iz Ulcinja in Obrovca ter nekaterih drugih mest zgornjega in spodnjega Jadrana praviloma niso drznili napadati beneških utrdb na kopnem, temveč so se zadovoljili s plenjenjem ladij in nezaščitenih otokov, ki jim Benečani niso mogli hitro pomagati.¹¹⁰

Signorija je nadaljevala z nepopustljivo politiko do osmanskih gusarjev in piratov, ki jih je preganjala kjerkoli se je dalo, kar je, kot je 24. maja leta 1548 poročal habsburški veleposlanik v Istanbulu Malvezzi, povzročilo napetosti med beneškimi in osmanskimi oblastmi. Benečani naj bi namreč ob zajetju 2 osmanskih gusarskih galej ubili gusarskega poveljnika Šabana reisa (*Sabarays*), obenem pa naj bi zajeli tudi 4 galeje čauša sina razvpitega osmanskega pomorskega poveljnika Barbarosse, ki so bile namenjene v Alžir. Sultanov bes je, na srečo Benečanov, z izkušenim in spretnim delovanjem uspel omejiti beneški bailo v Istanbulu. Močna reakcija Osmanov je bila v nasprotju s sultanovo odredbo, da lahko Benečani potopijo vse flote osmanskih levendov, ki so šteje manj kot 20 galej, kar jasno kaže, da so bila uradna stališča Osmanov neiskrena.¹¹¹

Kot pa se je izkazalo, je Šaban reis spopad z Benečani preživel in se uspel vrniti nazaj na osmansko ozemlje, vendar pa osmanske oblasti z njegovim početjem niso bile zadovoljne, saj je povzročil preveč težav. Zato so bili Osmani prisiljeni

¹⁰⁷ L. DANČEVIĆ, „Maritimno-političke prilike“, 196.

¹⁰⁸ M. SANUDO, *I Diarii*, knj. 27., 267.

¹⁰⁹ ASV, SM, RR, registro 20 (1522-1525), 1525. 16. 3.

¹¹⁰ A. M. STRGAČIĆ, „Upadi osmanskih gusara“, 13.

¹¹¹ *Austro-Turcica 1541-1552*, 253.-255.

vsaj uradno ukrepati in pokazati, da mislijo resno z bojem proti pomorskim razbojnikom. Malvezzi je tako 2. julija leta 1548 poročal o obvestilu baila, da je sultan ukazal svojim funkcionarjem naj, v kolikor se izkaže, da je bil Šaban reis dejansko kriv za konflikt z Benečani, le-tega ustrezno kaznujejo, če pa je bila krivda na strani Benečanov, naj se v interesu mirovnega sporazuma ne stori ničesar, s čimer naj bi se ohranilo mir na morju. Malvezzi je v tem videl nenavadno popustljivo ravnanje sultana, za katerega naj bi bil verjetno zaslužen predvsem težak osmanski poraz proti Perzijcem, o katerem se je tedaj šušljalo v Istanbulu.¹¹² Vsekakor je to pomenilo vsaj začasno diplomatsko zmago Benečanov v boju proti plenjenjem osmanskih gusarjev in piratov.

Obenem je Malvezzi 2. julija poročal, da je eden od Barbarossovih poveljnikov Dragut oziroma Turgut beg ogrožal obale Apulije in zaliv pred Dubrovnikom. Pri tem naj bi potopil 2 dubrovniška brigantina in nekaj beneških plovil ter pobil vse člane posadk, vendar pa te novice niso bile potrjene.¹¹³ Barbarossov pomočnik Dragut je s svojim delovanjem sicer začel že desetletje predtem, ko je leta 1539 s 30 ladjami ogrožal obale Apeninskega polotoka.¹¹⁴ Prav gusarski napadi Draguta so postali največji trn v peti Benečanom in Habsburžanom, tako da je zaradi uničujočih posledic njegovih pomorskih operacij 2. julija 1548 Malvezzi, skupaj z beneškim bailom, od sultana zahteval odločnejši boj proti pomorskemu razbojništvu. Sultan je zato izdal ukaz, da je potrebno Draguta in ostale levende kaznovati ter jih nabiti na kol oziroma jih lahko Benečani sami vse pobijejo. Benečani so celo predlagali, da naj tudi Šaban reis skupaj z njihovimi galejami lovi Draguta, s čimer bi dokazal svojo iskrenost v boju proti osmanskim levendom, vendar so to Osmani diplomatsko odklonili.¹¹⁵ Dragutovega delovanja tedaj Signorija ni uspela preprečiti, saj se je še v letih 1553-1554 dvakrat nahajal v Apuliji, kjer je oplenil mesto Vieste in pri tem zaslužnil 6.000 tamkajšnjih prebivalcev¹¹⁶. Njegova pot se je končala šele junija leta 1565, ko je bil ubit med osmanskim obleganjem Malte, skupaj z 8.000 drugimi osmanskimi vojaki.¹¹⁷

Zgodba o Šabanu reisu pa se je zaključila v začetku druge polovice avgusta leta 1550. Tedaj je veliki vezir Rüstem paša Benečane obtožil, da so načrtno zajeli ter usmrtili Šabana reisa in njegove sodelavce, medtem ko je bil sultan v Perziji.¹¹⁸ Signorija ni oproščala svojim sovražnikom in če se je ponudila priložnost, jih je likvidirala ter s tem odpravila nevarnost za svoje prebivalce.

¹¹² Isto, 260.-261.

¹¹³ Isto.

¹¹⁴ R. PANETTA, *Il Tramonto della Mezzaluna*, 112.

¹¹⁵ *Austro-Turcica 1541-1552*, 267.-270.

¹¹⁶ L. NARDELLI, „IncurSIONI e minacce“, 42.-43.; M. P. PEDANI, *Dalla frontiera*, 32.; Ista, »Ottoman Merchants«, 160.

¹¹⁷ R. PANETTA, *Il Tramonto della Mezzaluna*, 222.-231.

¹¹⁸ *Austro-Turcica 1541-1552*, 502.-503.

V času ciprske vojne se je boj Benečanov z osmanskimi gusarji in pirati še posebej razplamtel. Tako so Benečani 30. maja leta 1570 resno razmišljali, da bi požgali osmanska plovila na območju Neretve.¹¹⁹ Kljub vsemu pa niso bili zmožni uničiti tega pomembnega osmanskega piratskega središča, saj je Signorija še 7. aprila leta 1571 pisala Vrhovnemu nadzorniku v Dalmaciji, da je bila obveščena o veliki škodi, ki jo beneškim prebivalcem povzročajo neretvanski in hercegnovski pirati. Za Signorijo je bila to velika sramota in žalitev njenega dostojanstva, ker je imela na Jadranu mnoge galeje in druge ladje, pa kljub temu ni uspela zaustaviti osmanskih pomorskih napadov. Beneški prebivalci so se stalno pritoževali nad neprestanim osmanskim plenjenjem, zato je Signorija ukazala, da je potrebno takoj začeti izvajati bolj temeljito in prizadevno stražo, brez milosti do sovražnika in brez strahu za lastno življenje.¹²⁰

Ta ukaz Signorije je vendarle obrodil sadove in kot izvemo iz pisma Signorije z 2. junija leta 1571, sta Vrhovni nadzornik in Kapitan fust 23. maja Signorijo obvestila, da sta soprakomit Francesco Tron in namestnik poveljnika galeje Hieronimo Venier zajela 3 osmanske fuste in 14 dolgih bark. Signorija je sicer pohvalila ta uspeh, vendar pa ji ni bilo povšeči, da je bila večina zaplenjenih osmanskih plovil zažganih, saj bi Benečani lahko imeli od njih veliko korist v nadaljevanju ciprske vojne.¹²¹

Ustanovitev funkcije Kapitana fust na Jadranu leta 1539, ki se je boril proti osmanskim gusarjem in piratom ter tudi Uskokom, je bila nadvse uspešna poteza, kot je med drugim razvidno tudi že iz poročila zadarskih rektorjev, kneza Paola Grittija in kapitana Andree Contarinija ter Vrhovnega nadzornika v Dalmaciji Zuzanna Moceniga, ki so Signorijo 20. marca in 28. aprila leta 1566 obvestili glede 2 osmanskih gusarjev, ki ju je zajel Kapitan fust in sta se tedaj nahajala v zaporih v Zadru. Posebni sultanov odposlanec, ki se je vračal iz Benetk, je med obiskom Zadra zahteval njuno izpustitev, vendar ga zadarske oblasti niso uslišale. Zaradi skrbi, da bi o tem obvestil Porto in lokalnega sandžakbega, kar bi povzročilo dodatne težave, so zadarski rektorji prosili Signorijo za navodila.¹²²

Prav tako je bil uspešen boj proti osmanskim levendom, ki so plenili po otoku Krku. Nadzornik Krka Andrea Bondumier je v svojem končnem poročilu s 3. junija leta 1571 izpostavil, da je na otoku uvedel straže v parih, oboroženih s puškami, z ukazom, naj ob prihodu sovražnika izstrelijo opozorilne strele in s tem obvestijo ostale prebivalce. Ob takšnem alarmu so morale černide pod svojimi poveljniki pohiteti k stražam, prebivalci pa so morali potopiti svoje barke, da

¹¹⁹ ASV, CCD, LR, busta 301, 1570. 30. 5.

¹²⁰ ASV, SM, RR, registro 40 (1571), 1571. 7. 4.

¹²¹ ASV, SM, RR, registro 40 (1571), 1571. 2. 6.

¹²² ASV, CCD, LR, busta 283, fasc. Zara (1500-1574), 1566. 11. 12.

napadalci ne bi mogli pobegniti.¹²³ Po Bondumierjevem mnenju je ta ukrep ne samo obvaroval otok pred mnogimi plenjenji, ki jih je običajno utrpel v preteklosti, temveč so bili zajeti tudi nekateri razvpiti razbojniki, med njimi fra Andreja Krizmanić.¹²⁴

Enako odločno je proti osmanskim plenilcem 10. oktobra 1571 ukrepal Vrhovni nadzornik, saj je bil prek vohuna iz Melade obveščen, da sta na tisti otok prispeli 2 osmanski fusti, ki sta povzročili veliko škodo in tam izkrcali osmanske vojake. Nadzornik je tja poslal fusto Giustiniano s kapetanom Francescom iz Verone in približno 23 ali 30 vojaki, ter 2 ladji z Uskoki, malo kasneje pa je tja s fusto, na kateri je bilo nekaj kapetanov in vojakov iz Zadra, odšel še zadarski knez Ettore Tron osebno. Naslednjega dne naj bi tja odšla tudi galeja Contarina, vendar se to ni zgodilo, ker je bila „polomljena“¹²⁵.

Po ciprski vojni se boj Signorije proti osmanskim gusarjem in piratom še zdaleč ni končal, tako da je 6. maja leta 1577 Signorija ukazala soprakomitu Nicolu Correrju, ki se je tedaj nahajal v Istri, naj se postavi pod poveljstvo Giovannija Bemba, ki se je ponovno odpravljal na lov za osmanskimi plovili.¹²⁶

Osmanski gusarji in pirati pa niso delovali samo na morju, temveč tudi na drugih vodnih površinah, kjer so kot amfibijske enote napadali sovražnika. Benečani so vračali z enako mero, pri čemer so bili nadvse uspešni, kot je 26. junija leta 1582 Vrhovni nadzornik konjenice v Dalmaciji (*Provveditore generale della cavalleria in Dalmazia*) Alessandro Valier iz Zadra poročal Signoriji. Tedaj sta se na Vranskem jezeru, osmanskem območju na meji z Biogradom, nahajali 2 braceri (*brazzera*),¹²⁷ s katerima so se Osmani ponoči večkrat prepeljali čez jezero in napadali beneške prebivalce. Valier je skupaj s prebivalci Biograda med nevihto uspel potopiti večjo od obeh bracer, ne da bi Osmani karkoli posumili. Za napad so obtožili Uskoke iz Senja, zato je Valier načrtoval tudi potopitev druge bracer, s čimer bi preprečil nadaljne osmanske napade.¹²⁸

Pri preganjanju osmanskih gusarjev in piratov so sodelovale tako pomorske kot kopenske sile Benečanov. Signorija je tako 12. maja leta 1568 odobrila ukrepe, ki jih je sprejel podestat Rovinja, za potrebe zajetja osmanskih levendov s fuste kapitana Karamahmuda, ki so se pred preganjanjem galeje Valaressa izkrcali na

¹²³ Šime LJUBIĆ, *Commissiones et Relationes Venetae. Tomus III. Annorum 1553-1571*. Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, volumen 11, Zagrabiae, 1880., 271.-272.

¹²⁴ Isto.

¹²⁵ Vicko SOLITRO, *Povijesni dokumenti o Istri i Dalmaciji*, Split, 1989., 153.-154.

¹²⁶ »Senato Mare (1440-1797)«, *AMSI*, 11., 1895., 49.

¹²⁷ Bracera je dobila ime po otoku Braču, od koder naj bi tudi izviral. Bila je manjša jadrnica, ki so jo uporabljali za prevoz tovora, lahko pa tudi v ribiške namene. Dolžina trupa je bila od 9 do 17 metrov, nosilnost pa od 10 do 70 ton. Tloris trupa je bil ovalne oblike, s širokim premcem in krmo. Glej: M. KOZLIČIĆ, *Hrvatsko brodogradništvo*, 216.

¹²⁸ ASV, CCD, LR, busta 306, fasc. Provveditore Generale della Cavalleria in Dalmazia (1579-1598), 1582. 26. 6.

kopnem na območju Rovinja. Signorija je zaradi tega tudi ukazala poslati v Rovinj zadostno količino orožja, ki ga je zahteval rovinjski podestat, za zagotovitev varnosti tamkajšnjih prebivalcev, saj so bili neposredno ogroženi zaradi prisotnosti osmanskih gusarjev in piratov na svojem ozemlju.¹²⁹

Da to nikakor ni bila osamljena epizoda, priča tudi opis dramatičnega spopada med pirati iz Poljice ter vaščani in černidami z območja Labina, ki se je zgodil 7. februarja leta 1608. Kot poroča nadzornik Labina Alvise Balbi, se je 9 „razbojnikov, oblečenih kot Uskoki” zateklo v cerkev Sv. Jurija v Trgetu, v kateri jih je bilo 5 ubitih oziroma so zgoreli, 3 so se predali, 1 pa je pobegnil. Ujetniki so, preden so jih usmrtili na mestnem trgu v Labinu, med zaslišanjem v podestatovi palači izjavili, da so iz Poljice, „območja pod osmansko oblastjo”. Skupino so v glavnem sestavljali dezertjerji z beneških vojaških galej, ki so se zatekli k Osmanom. Njihov poveljnik se je imenoval Mihael Pokrajčič in je bil praporščak na ladjah kapitanov Mihaela in Ivana Ligutića, drugemu je bilo ime Ivan Radivojić, tretjemu pa Nikola Vidović. Med tistimi, ki so uspeli pobegniti, je bil Simon Keljujišić, imenovan Karakosa iz Zadra, drugemu je bilo ime Ivan Preljaorović iz Poljic, tretji pa je bil Luka iz Trogirja, ki je bil vojak na galeji soprakomita Malipiera. Zajeti pirati so identificirali glave svojih ubitih kolegov z imenom in priimkom vsakega od njih. Ta piratska skupina je v 2 tednih obšla mnoga mesta in območja, od Zadra, Nina, Paga, Cresa, Krka, do vzhodne obale Istre in pri tem „oplenila uboge pomorce”, ki jih je zalotila v pristaniščih.¹³⁰

Še 1. junija leta 1686 je na območju Zadra prišlo do zajetja gusarske ladje iz Ulcinja, vsi zajeti gusarji pa so bili nato privedeni v Zadar in kaznovani s smrtjo.¹³¹ Že leta 1685, ob izbruhu nove vojne z Osmani, pa je mestna skupnost Rovinja najprej prispevala mornarje ter vojake za beneško Armado, ki naj bi se borili proti osmanskim gusarjem, nato pa je leta 1687 za iste potrebe namenila še 800 cekinov.¹³²

Vdori osmanske mornarice na Jadran

Pri vseh do sedaj opisanih primerih je šlo za napade posameznih osmanskih gusarskih in piratskih skupin, ki so bile relativno maloštevilne in so praviloma uporabljale manjša, zato pa hitrejša in okretnejša plovila. Do večjega vdora velike osmanske mornarice na zunanji rob Jadrana pa je prišlo leta 1536, ko je osmanska flota pod poveljstvom Hajredina Barbarosse kar 10 dni plenila na območju Ca-

¹²⁹ „Senato Mare (1440-1797)”, *AMSI*, 9., 1893., 361.

¹³⁰ Miroslav BERTOŠA, *Pisma i poruke istarskih rektora. Svezak I. Od 1607. do 1616*. Monumenta Spec-tantia Historiam Slavorum Meridionalium, vol. 52, Zagreb, 1979., 21.

¹³¹ DAZ, DT, liber IV (1642-1704), 1686. 1. 6.

¹³² Bernardo BENUSSI, *Storia documentata di Rovigno, Fiume-Trieste*, 1977., 68.

stra pri Otrantu.¹³³ Osmanski namen je bil namreč vseskozi vdreti v Italijo in jo zavzeti za islam.

Do dejanskega vdora globlje na samo jadransko območje je nato prišlo 3 leta pozneje, med beneško-osmansko vojno Svete lige 1537-1540. Osmanska flota, ponovno pod Barbarossinim poveljstvom, ki je štela 200 vojnih ladij, od katerih je bilo 40 galej odlično opremljenih, je 14. julija leta 1539 vstopila v Boko Kotorsko. Zatem je 7. avgusta leta 1539 zasedla Herceg Novi, ki so ga krščanske enote po bitki pri Prevessi oziroma 27. oktobra leto predtem odvzele Osmanom, ter sosednjo utrdbo Risan, napadla pa je še Kotor, kjer pa ni mogla streti žilave beneške obrambe pod poveljstvom Giana Mattea Bemba, zato je 17. avgusta prenehala z obleganjem in se umaknila z območja Jadrana. Z mirovno pogodbo, sklenjeno 2. oktobra leta 1540, je morala Signorija nato Osmanom prepustiti Vrano, Nadin in Risan ter nekatere otoke v Egejskem morju.¹³⁴

O grozečem vpadu osmanske mornarice na Jadran je Signorija opozarjala že 7. julija leta 1539, ko je tudi ukazala, da je potrebno zavarovati prebivalce otokov in drugih krajev, kjer bi lahko Osmani napadli, obenem pa je za potrebe obrambe vpoklicala vse za orožje zmožne odrasle moške tistega območja, kar je veljalo vse do odhoda osmanske mornarice z Jadrana. Vrhovnemu nadzorniku v Dalmaciji je bilo ukazano, naj z otokov in krajev, ki jih ob osmanskem napadu ne bi bilo mogoče obraniti, umakne ženske, otroke in „druge nekoristne osebe“ ter jih pošlje v Istro in na tiste otoke in kraje, kjer bo ocenil, da bodo varni. Signorija je Vrhovnemu nadzorniku tudi naložila naj za boj proti Osmanom angažira čimvečje število Morlakov, ki so „šele pred nekaj meseci prišli z osmanskega ozemlja pod beneško oblast, kar pa mora doseči s spretnostjo, ker se ti priseljenci še niso ustalili in udomačili na novem ozemlju v Istri“. Poleg tega je moral Vrhovni nadzornik obiti vse obalno območje do Reke in Senja, kjer je moral poizkušati za potrebe obrambe pridobiti določeno število prebivalcev tujih oziroma predvsem habsburških posesti.¹³⁵

Signorija je nato 6. septembra leta 1539 presodila, da je osmanska armada dokončno odšla iz Jadranskega morja in se v kratkem ne bo več vrnila, kar je pomenilo, da je prenehala nevarnost za tamkajšnje beneške posesti, zato je nemudoma drastično zmanjšala stroške za obrambo pred osmansko nevarnostjo.¹³⁶

¹³³ Maria Pia PEDANI, »Beyond the Frontier: the Ottoman-Venetian border in the Adriatic context from the sixteenth to the eighteenth centuries«, *Zones of Fracture in Modern Europe: the Baltic Countries, the Balkans, and Northern Italy* (ur. Almut Bues), Wiesbaden, 2005., 53.

¹³⁴ Antun MILOŠEVIĆ, »Navala Hajredin Brabarose na Boku 1539«, *Glas Boke*, 1934., 104.; 1935., 105.-108.; Giuseppe PRAGA, *Storia di Dalmazia*, Padova, 1954., 166.; Gligor STANOJEVIĆ, »Dalmacija i Crnogorsko primorje u vrijeme mletačko-turskog rata 1537-1539«, *Istorijski glasnik*, 3.-4., 1960.; G. NOVAK, *Jadransko more*, 17.-20.; Vjekoslav MAŠTROVIĆ, »Turska kao pomorska sila prije Lepantske bitke«, *Lepantska bitka. Udio hrvatskih pomoraca u Lepantskoj bitki 1571. godine* (ur. Grga Novak, Vjekoslav Maštrović), Zadar, 1974., 16.-17.

¹³⁵ ASV, SM, RR, registro 25 (1539-1540), 1539. 7. 7.

¹³⁶ ASV, SM, RR, registro 25 (1539-1540), 1539. 6. 9.

Vpad osmanske državne mornarice na Jadran se je zgodil tudi leta 1566, ko se je sultan Sulejman I. s kopensko vojsko ponovno usmeril proti Dunaju. Tedaj je osmanski kapudanpaša hrvaškega rodu Mehmed paša Piali izvajal taktiko vznemirjanja krščanskih nasprotnikov po celotnem Sredozemlju, med drugim je julija z odredoma vojnih ladij vdrl na jadransko območje. S prvim, večjim oddelkom je prodril vse do Trsta in Reke, medtem ko je drugi plenil vzdolž Primorja, ter na jadranski strani srednje Italije in Neapeljskega kraljestva. Beneško ladjevje se ni nikjer zoperstavilo prodoru osmanske flote, ampak je raje ostalo na varnem, tako da so Osmani lahko neovirano plenili.¹³⁷ V tem obdobju so bili na obalnih delih Apeninskega polotoka zgrajeni stražni stolpi, ki so služili kot izvidniške točke, s katerih so opozarjali pred sovražnimi napadi, obenem pa se je v njih lahko zateklo okoliško prebivalstvo.¹³⁸

Vendarle pa je Porta že 17. junija leta 1566 poslala poseben sultanov ukaz (*hukum*) sandžakbegu Hercegovine, da se sovražnik z 80 do 90 ladjami nahaja v bližini Polja, pripravljen na napad ob ugodni priložnosti, zato naj bo pozoren in pripravljen na ukrepanje.¹³⁹ Število ladij lahko priča, da je šlo za državno mornarico pod poveljstvom osrednjih oblasti, morda pa obvestilo razkriva pomorsko delovanje Uskokov. En mesec kasneje, 23. julija 1566, pa je Porta poslala podoben ukaz tudi sandžakbegu Bosne, v katerem ga je obvestila, da je hercegovski sandžakbeg Junus poročal o sovražnikovi mornarici na morju. Zaradi tega je Porta bosanskemu sandžakbegu prepovedala zapuščati njegove posesti, prav tako pa je hercegovskemu sandžakbegu naročila naj, v kolikor bi bilo to potrebno, za boj proti sovražniku na morju poišče pomoč pri bosanskem sandžakbegu. V zvezi s tem je Porta le-temu ponovno ukazala naj, tako kot do takrat, s subašami in spahiji svojega sandžaka ob popolni vojaški pripravljenosti varuje svoje ozemlje pred sovažnikom ter naj bo v stalnem stiku s hercegovskim sandžakbegom in mu v nujnih primerih pomaga. Prepis tega ukaza je Porta poslala tudi kliškemu sandžakbegu.¹⁴⁰

Naslednji veliki vpad državne osmanske mornarice se je zgodil med ciprsko vojno oziroma leta 1571. Veliko osmansko ladjevje pod poveljstvom Perhat paše, ki je operiralo iz baze v Valoni, je sicer že od aprila tistega leta aktivno pomagalo kopenski vojski pri zasedbi Ulcinja, Bara in Budve. Nato pa se je od te večje armade ločila flota z okoli 70 ladjami pod poveljstvom italijanskega renegata Uludž Alija

¹³⁷ V. MAŠTROVIĆ, „Turska kao pomorska sila”, 19.

¹³⁸ Federico CRESTI, „Le difese marittime contro la corsa turchesca nell’Adriatico, con particolare riferimento alla costa degli Abruzzi”, *Turchi e Barbareschi in Adriatico* (ur. Elio Giannetti, Luciano Tosi), Ortona, 1998., 23.-38.; Giovanni VOLPE, „Le torri di guardia tra Romagna, Marche, Abruzzo e Molise”, *Pirati e Corsari in Adriatico* (ur. Sergio Anselmi), Cinisello Balsamo, 1998., 47.-73.

¹³⁹ Ešref KOVAČEVIĆ, *Muhimme defteri. Dokumenti o našim krajevima*. Monumenta turcica historiam slavorum meridionalium illustrantia, tom. IV, serija III., Muhimme defteri, knjiga 1., sv. 1., Sarajevo, 1985., 207.

¹⁴⁰ Isto, 214.

in vojaškega poveljnika Valone Karakozija ter odplula proti severu in napadla Korčulo in Hvar, kjer je oplenila in požgala mesto Hvar, Stari Grad, Jelso in Vrbosko. Napad 2.000 osmanskih vojakov na pobegle prebivalce, ki so se zatekli na hrib Gvozd (Samotvor) je bil kljub vsemu neuspešen.¹⁴¹

Glavni namen Osmanov je bil, da bi z napadom na beneške posesti na Jadranu prisilili Signorijo v obrambo na njenem domačem ozemlju ter s tem preprečili Sveti ligi, objavljeni 2. junija 1571, v kateri so sodelovale evropske krščanske sile oziroma Beneška republika, Španija, papeška država, Toskana in Savoja, da bi aktivno napadala osmansko mornarico v Sredozemlju. Na ta način bi imelo Osmansko cesarstvo precej večje možnosti za končno zmago v vojni. Vendar pa, kot ugotavlja Vjekoslav Maštrović, so bile pomorske operacije Uludž Alija in Karakozija neuspešne, ker so bile napačno vodene, saj je osmanska mornarica v gusarski maniri raje napadala in plenila šibkejše beneške obmorske utrdbe, namesto da bi se spopadla s posameznimi odredi združene mornarice Svete lige, s čimer so Osmani zamudili priložnost, da bi resno oslabili ali celo razpršili krščanske enote, ki so se medtem zbirale v Messini in nato krenile proti Krfu, do prizorišča lepantske bitke.¹⁴²

Zaradi tega vdora osmanske mornarice so ustrezne obrambne ukrepe sprejemali celo v Istri, saj je bila večina beneških vojaških ladij že izven Jadrana, na poti proti Siciliji, zato učinkovite pomorske obrambe Benečani niso uspeli organizirati. Signorija je tako že meseca avgusta leta 1571 prav zaradi nevarnosti osmanskega napada na območju Istre v Koper kot vojaškega poveljnika poslala kneza Ugolina da Sesso¹⁴³. Precej večja nevarnost pa je grozila Splitu, kot izvemo iz pisma z 12. oktobra leta 1571, s katerim je Vrhovni nadzornik konjenice Fabio da Canal Signoriji pohvalil splitske svečenike in plemiče za njihovo ravnanje ob osmanskem plenjenju.¹⁴⁴

¹⁴¹ G. PRAGA, *Storia di Dalmazia*, 169.; V. MAŠTROVIĆ, „Turska kao pomorska sila”, 25.

¹⁴² Isto, 24.

¹⁴³ ASV, SM, RR, registro 40 (1571), 1571. 29. 12.

¹⁴⁴ „Predvsem tega nemirnega in zastrašujočega prejšnjega meseca avgusta, ko je v teh kanalih 70 turških ladij skorajda pred našimi očmi z ognjem in mečem opustošilo bližnje otoke. Ti [svečeniki in plemiči] pa niso hoteli pobegniti, temveč so nasprotno radostno čakali priložnost, da se borijo za obrambo svojega mesta [...] zaupal sem jim pomembne naloge ter med njimi izbral [...] mnoge poveljnike čet tistih, ki so jim podrejeni in jih razpostavil po obzidju, kjer bodo morali braniti in prelivati kri za čast Vaše Vedrosti. Medtem, ko so vsi vztrajali pri tem ukazu, jih je začel nadlegovati prečastiti gospod Alvisé Michel, njihov nadškof, ki se nahaja v Benetkah, ne meneč se za nesrečo in bedo tega ubogega duhovništva. Vztrajal je na tem, da naj se pozove celoten častni kapitelj pred prečastitega apostolskega legata, ki ima sedež v tem mestu, glede nekaterih, v teh mučnih časih neprimernih zahtev. V tem kapitlju pa se nahajajo skoraj vsi zgoraj omenjeni svečeniki, ki sedaj ne vedo, kako naj branijo svoje pravice, ne da bi bili deležni izobčenja in drugih cerkvenih kazni. Da bi me v teh težkih časih pustil brez njihove potrebne službe, jim je dal dostaviti ukaz z grožnjo kazni večnega prekletstva, da se zaradi tega ne smejo premakniti, temveč morajo opravljati svojo [cerkveno] službo, ki je mnogo pomembnejša za ohranitev mesta [...] zato bi ga Vaša Vedrost lahko pregovorila, naj začasno odloži ta nesoglasja do srečnejših časov, ter da ne spravlja v obup vseh teh prevernih prebivalcev [...] posebej v teh razmerah, ko se skoraj vsakodnevno odvijajo procesije, da bi se tako ublažilo srd božji”. Ivo FRANGEŠ, *Zlatna knjiga grada Splita*, sv. I., Split, 1996., 526.-529.

Na Korčuli, od koder so zaradi strahu pobegnili tamkajšnji knez Antonio Balbi in moški prebivalci, so Osmani oplenili okolico mesta, vendar pa mesta samega niso uspeli zavzeti. O teh dogodkih obstaja več verzij,¹⁴⁵ na osnovi arhivskih dokumentov pa lahko postrežemo z nekaterimi zanimivimi podatki. Z odločbo Senata, sprejeto 12. maja leta 1576, s katero je Signorija podelila Francescu Bathoanu, meščanu Korčule, doživljenjski dohodek 2 dukata na mesec, ki se je moral izplačevati od dajatev tridesetine v Korčuli, so beneške osrednje oblasti namreč potrdile odločbo Vrhovnega nadzornika Giacoma Foscarinija z 22. marca leta 1572, s pogojem, da Bathoan služi pod poveljnikom topničarjev. Razlog je bil ta, da naj bi Bathoan povsem sam uspel rešiti Korčulo pred napadom osmanske mornarice pod poveljstvom Uludž Alija. S pomočjo topništva je prisilil Osmane k odhodu, vendar pa je ob eksploziji sodčka s smodnikom, ki je zgorel v ognju, nastalem zaradi osmanskega obstreljevanja, postal invalid¹⁴⁶. Glavni razlog, da Osmani niso uspeli zavzeti Korčule, pa je bil vsekakor, kot omenja neki sodobnik s Hvara, v tem, da njihov namen ni bil zavzetje utrd, temveč plenilsko delovanje.¹⁴⁷

S tem pa nevarnosti pred vdori osmanske mornarice na Jadran še ni bilo konec, saj je leta 1596 veliki vezir Ibrahim ponovno poslal osmansko floto pod poveljstvom kapudanpaše proti Jadranu, z namenom zaščititi osmanske trgovce pred napadi Uskokov, ki so postali strah in trepet celotnega območja. Benečani so tedaj tovrstno vsiljeno pomoč sicer zavrnil, z besedami, da spada varnost na območju Jadrana pod njihovo jurisdikcijo.¹⁴⁸

Beneški gusarji in pirati na Jadranu

Osmani pa niso bili edini, ki so se lotevali gusarskih in piratskih dejavnosti na Jadranu, Benečani so bili namreč prav tako aktivni pri plenjenju osmanskih ladij in posesti, celo v obdobjih miru med beneško-osmanskimi vojnami. To dokazuje že dejstvo, da so 21. oktobra leta 1584 zajeli galejo samega bega iz Djerbe.¹⁴⁹ Beneška piratska dejavnost je bila nadvse razvejana, saj je prispevala k občutnemu povečanju muslimanskih sužnjev večinoma osmanskega izvora v Italiji.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Po uradni verzij beneškega kronista naj bi Korčulo obranile tamkajšnje ženske, ki so oblekle moška oblačila in pograbile orožje ter odbile osmanski napad, vendar je to možnost kot malo verjetno zavrnil že Grga Novak: G. NOVAK, *Jadransko more*, 21.-22. Glej tudi: Vinko FORETIČ, „Turska opsada Korčule g. 1571“, *Vjesnik Vojnog muzeja Jugoslavenske narodne armije*, 1958.

¹⁴⁶ ASV, SM, RR, registro 43 (1576-1577), 1576. 12. 5.

¹⁴⁷ G. NOVAK, *Jadransko more*, 22.

¹⁴⁸ M. P. PEDANI, „Ottoman Merchants“, 161.

¹⁴⁹ O tem: Antonio FABRIS, „Un caso di pirateria veneziana: la cattura della galea del Bey di Gerba (21 ottobre 1584)“, *Quaderni di studi arabi*, 8., 1990., 91.-112.

¹⁵⁰ O tem: Salvatore BONO, *Schiavi musulmani nell'Italia moderna. Galeotti, vu' cumpra, domestici*, Napoli, 1999. Predvsem so bili v nevarnosti osmanski trgovci, ki so se večkrat podajali na tvegano pot, med katero so bili lahko zajeti, iz ujetnikov pa so v večini primerov zelo hitro postali sužnji. Mornarice italijanskih držav so takšne ujetnike uporabljale za veslače na galejah, kar pa je bilo znotraj Beneške re-

Osmanski trgovci, ki so jih opleni beneški pirati ali Uskoki, so od beneškega baila ali pa neposredno od beneškega doža zahtevali povrnitev povzročene škode, vendar pa jim beneške oblasti običajno niso ugodile, saj so zavračale krivdo za tovrstne piratske napade. Nato so se oškodovanci ponavadi pritožili sultanu, z utemeljitvijo, da so Benečani odgovorni za vse kar se zgodi na Jadranskem morju, ker nad njim izvajajo popolno jurisdikcijo. Porta je vedno urgirala pri beneških oblasteh, vendar s spremenljivo srečo, kajti škoda osmanskim trgovcem ni bila zmeraj povrnjena.¹⁵¹

Kot pirati so lahko delovali celo nekateri vojaki, ki so bili še vedno v aktivni službi na beneških oboroženih ladjah, saj je bila razlika med pomorskimi razbojniki in vojaškimi najemniki velikokrat zelo majhna¹⁵². Sredi junija leta 1564 je tako sultan Sulejman I. dožu Girolamu Priuliju sporočil, da so se nekateri Osmani na Porti pritožili, da so jim beneški pirati v vojaških uniformah opleni plovila, predvsem v vodah okoli Valone, pa tudi drugje. Bailo Daniele Barbarigo je kot odškodnino na Porti predložil 25.000 dukatov, zato je Porta zavrnila ostale terjatve oškodovanih osmanskih trgovcev.¹⁵³

Posadke beneških oboroženih ladij so bile torej dokaj nezanesljive in so lahko za jadransko prebivalstvo ravno tako predstavljale nevarnost. Tudi albanske posadke, ki so veljale za najbolj zanesljive v boju proti osmanskim gusarjem in piratom ter Uskokom, so se velikokrat zapletle v konflikte z lokalnimi beneškimi prebivalci. Podestat in kapitan Kopra Marin Gradenigo je tako Signoriji 18. aprila 1607 poročal o hudem pretepu med koprskimi meščani in albanskimi mornarji z oboroženih bark. Po Gradenigovih besedah se ni v 18 letih, odkar je služil Signoriji, „še nikdar znašel v večjem in nevarnejšem incidentu“. Koprčani so zato določili svoje predstavnike za pritožbo pri dožu.¹⁵⁴

Resen incident se je zgodil še 6. junija leta 1610, ko sta se Tadeja Kasić (*Tadio Cassich*) in Vicko Subašić (*Vincenzo Subasich*), poveljnika oboroženih ladij, ki so spremljale trgovsko galejo, spopadla v piranskem pristanišču. V streljanju je bilo ranjenih nekaj mornarjev in oba kapitana. Čeprav sta zatem Kasić in Šubašić

publike uradno prepovedano z določili mirovnih sporazumov z Osmani. Benečani so za veslače nasploh raje uporabljali svobodnjake, vendar pa so osmanske osvojitve na Balkanu bistveno zmanjšale posesti, s katerih je Signorija novačila veslače, beneško-osmanske vojne pa so na teh ozemljih še dodatno zdesetkale število tistih prebivalcev, ki so se odločili za tovrstno težko in nevarno življenje. Tako so ravno med beneško-osmanskimi vojnami, ko so bile potrebe precej večje, kot v času miru, tudi v beneški floti za veslače uporabljali osmanske sužnje. V določenih primerih, čeprav neuradno, so se osmanski sužnji kot veslači na beneških galejah prav tako nahajali v času miru. B. DOUMERC, „*L'Adriatique*“, 249.

¹⁵¹ Maria Pia PEDANI, *In nome del Gran Signore. Inviati ottomani a Venezia dalla caduta di Costantinopoli alla guerra di Candia*, Venezia, 1994., 182.; Suraiya Faruqi, »Ottoman Views on Corsairs and Piracy in the Adriatic«, *The Kapudan Pasha. His office and his Domains* (ur. Elizabeth Zachariadou), Rethymnon, 2002., 362.-365.

¹⁵² M. P. PEDANI, *Dalla frontiera*, 30.

¹⁵³ ASV, LST, busta 6., 1564.; prim. M. P. PEDANI FABRIS, *I »Documenti turchi«*, 196.

¹⁵⁴ M. BERTOŠA, *Pisma i poruke*, 17.

nadaljevala s plovbo proti Splitu, je rašporski kapitan Pietro Bondumier v spremstvo poslal še oboroženo barko kapitana Paola Ghinija,¹⁵⁵ ki je bila po mnenju Bondumierja najboljša od vseh. Obenem je o incidentu obvestil Vrhovnega kapitana Zaliva (*Capitano generale del Golfo*) Venierja.¹⁵⁶

Že naslednjega leta, 7. aprila leta 1611, pa je rašporski kapitan izvedel preiskavo glede 6 Albancev, ki so 40 dni predtem pobegnili z oborožene barke Zuanna Ghinija, morda Paolovega sorodnika, kjer so služili, ter se prepustili razbojništvu in piratstvu. Ti Albanci so v vodah okoli Gradeža napadli ladjo Zuanna Fonde iz Pirana in mu ukradli denar, ki ga je pridobil s prodajo olja v utrdbi Palma.¹⁵⁷ Očitno disciplina tudi na Zuannovi oboroženi barki ni bila na posebno visokem nivoju, ravno tako slabo ali še slabše pa je bilo tedaj stanje na drugih oboroženih barkah.¹⁵⁸

Med beneško-osmanskimi vojnamo so beneški gusarji v državni službi še bolj intenzivno napadali osmanske trgovske ladje kot pa samostojno delujoči pirati v času miru. Na začetku ciprske vojne so tako beneški gusarji zaplenili več osman-

¹⁵⁵ O vlogi albanske rodbine Ghini oziroma Ginni v zgodovini Dalmacije in Istre glej: Lovorka ČORALIČ, „Albanska obitelj Ginni u povijesti Dalmacije i Istre (XVI. i XVII. st.) – prilog poznavanju komunikacija duž istočnojadranske obale“, *Povijesni prilozi*, 33., 2007., 271.-287.

¹⁵⁶ M. BERTOŠA, *Pisma i poruke*, 78.

¹⁵⁷ Isto, 60.-61.

¹⁵⁸ Še istega leta, 30. oktobra 1611, je Bondumier iz Pulja poslal Signoriji poročilo o novem incidentu. Po njegovih besedah je bil „obveščen o krivicah in zlorabah, ki so jih bili deležni prebivalci Tara s strani albanskih vojakov z beneških oboroženih bark“. Ti so jim ukradli celotno vaško letino ter fizično napadli tarskega župana in nekatere njegove someščane. Meseca avgusta je namreč v tarskem zalivu pristalo 5 oboroženih bark z albanskimi posadkami, ki so spremljale trgovske galeje pod poveljstvom kapitana Marina. Del teh vojakov je vdrl v tarske vinograde, kjer so zagrozili, da bodo uničili trte, svoje grožnje pa so podkrepili z arkebuzami, s katerimi so prebivalcem grozili, da jih bodo ubili. Zahtevali so kruha, ne da bi bili za to pripravljeni plačati. To je ogorčilo prebivalce Tara, ki so se uprli in albanske vojake pognali v beg, pri tem pa so enega od njih tudi ranili. Zaradi tega so se napadalcem pridružili še ostali albanski vojaki in v velikem številu pridrli do vasi, kjer so zahtevali sprejem pri županu, z zagotovilom, da se mu ne bo nič zgodilo, zgolj njihov kapitan naj bi želel z njim govoriti. Ko se je župan vendarle prikazal, ga je omenjeni albanski kapitan zgrabil za brado ter mu prisodil nekaj udarcev v obraz, nato pa so ga odvedli na barko z grožnjo, da ga bodo ubili. Skupaj z njim so odpluli v Poreč, kjer so ga kot sužnja zadrževali 2 dni. Ko je poravnal vse stroške zdravljenja ranjenega vojaka ter še ostalo škodo, ki naj bi jo albanski vojaki pretrpeli, so ga izpustili. K temu je precej prispevalo tudi jezno pismo, ki jim ga je poslal rašporski kapitan Bondumier.

Rašporskega kapitana je o tem incidentu obvestil tudi podestat Novigrada. Iz njegovega pisma lahko razberemo drugačen pogled na dogodek, tistega samih albanskih mornarjev. Albanski kapitan Marino je tako podestatu potožil, da so tarski vaščani, ki so spadali prav pod jurisdikcijo novigradskega podestata, močno užalili njegovi može, zaradi česar se je moral zelo potruditi, da jih je pomiril, predvsem s tem, da jim je obljubil povrnitev vse škode. V nasprotnem primeru so bili namreč Albanci pripravljene ponovno oditi v Tar in se kruto maščevati domačinom, nato pa prebegniti na osmansko ozemlje. Prav tisti dan, ko so se tam nahajali tudi albanski vojaki, pa so v Novigrad prišli 4 tarski vaščani, ki so obdelovali svojo zemljo na tistem območju. Ko so jih albanski vojaki videli, so jih hoteli nemudoma pobiti. Novigradski podestat je Tarčane zelo na hitro odvedel v svojo palačo, kjer jih je skrtil, „sicer bi zanesljivo pomrli, še vedno pa so tu, saj si ne upajo oditi“. Zaradi tega dogodka je podestat samoiniciativno in brez predhodnega posvetovanja s Signorijo izdal ukaz, da zaradi obstoječega stanja kapitani ne smejo dovoliti izkrcanja vojakov z ladij v dnevnem času. Isto, 102.-103.

skih ladij s trgovsko robo, zaradi česar so Osmani zagrozili, da bodo požgali celotno beneško Dalmacijo in si nabrali sužnje med tamkajšnjimi prebivalci, kot je 23. januarja leta 1572 Signorijo obvestil Vrhovni nadzornik v Dalmaciji Giacomo Foscarini. Foscarini je bil mnenja, da jih je potrebno pomiriti z denarjem, kajti „čeprav so Turki barbari in arogantni, vseeno poslušajo razum in se pustijo prepričati darežljivosti“.¹⁵⁹

Beneški pirati so tako kot osmanski s svojo dejavnostjo nadaljevali tudi po ciprski vojni. Signorija je 14. novembra leta 1577 odgovorila hvarskemu knezu in nadzorniku o škodi, ki so jo beneški prebivalci s Hvara povzročili Osmanom. V odgovoru je Signorija izrazila nezadovoljstvo nad dejstvom, da je krivec za to, ki se je imenoval Stipe Brakušić, ušel iz knezovega ujetništva. Signorija je ukazala kaznovanje krivcev in povrnitev lastnine osmanskim oškodovancem, pri tem pa naj sodelujeta knez in nadzornik Hvara ter Kapitan Zaliva, da se v bodoče takšne stvari ne bi več dogajale.¹⁶⁰

Posebej zanimiv je dokument, ki odstira vpogled v razloge za takšno početje beneških piratov. Nadzornik nad Armado Zacharia Salamon je 19. novembra leta 1578 z galeje na Krfu Signoriji poročal o Pieru Sanzi in njegovi piratski dejavnosti. Sanzu je Signorija med ciprsko vojno za potrebe vojakov v Zadru zaplenila njegovo trgovsko ladjo ter mu jo nato po koncu izrednih razmer vrnila, predvsem na vztrajanje Andree Gonzaga. Sanza je potem, ko so mu ladjo vrnili, za povrnitev ogromne materialne škode, ki mu jo je povzročilo to samovoljno ravnanje beneških oblasti, nameraval odpluti do Lješa ter tam pleniti osmanske trgovske ladje, ki so plule proti Anconi in naprej proti zgornjemu Jadranu. Salamon je zato hitro poslal za njim poveljnika Galej obsojencev (*Galere degli condannati*)¹⁶¹ z ukazom, naj Sanzo prestreže in ga privede k njemu, obenem pa je Signorijo prosil za nadaljna navodila v zvezi s to zadevo.¹⁶²

Benečani so torej na morju ravno tako brezobzirno napadali osmanske ladje, kot Osmani beneške. Še več, dogajalo se je celo, da so v določenih primerih, predvsem v času velikih lakot, na morju napadli in oplenili svoje rojake. Knez Zadra Alvise Barbaro in kapitan Thoma Moresini sta 29. oktobra leta 1580 Signorijo obvestila, da je zaradi slabe žetve v Zadru zelo primanjkovalo žita, zato sta se domenila z beneškim prebivalcem iz bližnjega Novigrada, da v Zadar pripelje

¹⁵⁹ ASV, CCD, LR, busta 302, 1572. 23. 1.

¹⁶⁰ ASV, SM, RR, registro 43 (1576-1577), 1577. 14. 11.

¹⁶¹ Prvo formalno odredbo o kaznovanju obsojencev z veslanjem na galeji je beneški Svet deseterice (*Consiglio dei Dieci*) sprejel 30. marca leta 1541, nanašala pa se je izključno na same Benetke. Že leta 1548 pa se omenja poveljnik Galej kaznjencev (*Governatore delle galee forzate*), na katerih so veslali zaporniki, vojni ujetniki in sužnji. Na posamezni galeji se praviloma niso nahajali zgolj zaporniki, ker bi sicer obstajala nevarnost, da bi se uprli. Navadno so na galejo poslali obsojence z več kot kot 18-mesečno kaznijo in le izjemoma tiste s kaznijo nižjo od 12 mesecev. Glej: A. D. BUBNOV, *Istorija pomorske ratne veštine*, 68.; A. V. VECCHI, *Storia generale della marina*, 124.; D. KLEN, *Ščavunska vesla*, 162.-172.

¹⁶² ASV, CCD, LR, busta 305, 1578. 19. 11.

žito z osmanskega ozemlja. Ko je omenjeni prebivalec Novigrada nameraval tako pridobljeno žito z barko odpeljati v Zadar, ga je pri izhodu iz novigradske ožine napadlo več bark s 40 ljudmi s Paga in ga odvedlo v paško pristanišče, kjer so raztovorili celoten tovor žita. Izkazalo se je, da jim je dovoljenje za zaseg žita izdal sam paški knez. To je še zaostriло veliko pomanjkanje hrane v Zadru, tako da je bila v tej najpomembnejši dalmatinski utrdbi potreba po žitu zelo velika, saj je bila, po besedah Barbara in Moresinija, »povsem brez kakršnihkoli živil«¹⁶³. Čeprav te samovoljne akcije paških pomorcev pod pokroviteljstvom tamkajšnjih lokalnih beneških oblasti sicer ne moremo označiti za klasično piratsko dejanje, pa vsekakor izkazuje vso kompleksnost tedanjih pomorskih razmer in odnosov na območju Jadrana.

Zaključek

Pomorski spopadi med Beneško republiko in Osmanskim cesarstvom na Jadranskem morju so v 16. stoletju oziroma v celotnem zgodnjem novem veku tvorili integralen in pomemben del beneško-osmanskih odnosov. Večina konfliktov na morju je bila sicer posledica gusarskih in piratskih napadov predvsem s strani Osmanov, ki so resno ogrožali beneško dominacijo nad Jadranom, kljub temu, da so Benečani vedno nepopustljivo zagovarjali in tudi dosledno izvajali popolni nadzor nad svojim »Zalivom«, kakor so ga poimenovali. Boj Signorije proti osmanskim razbojnikom je bil zaradi tega zelo odločen in oster, vendar pa so pri tem beneške oblasti skrbno pazile na ohranjanje dobrih in vsaj uradno prijateljskih odnosov s Porto, saj so na vsak način želele izpolniti svoje trgovske interese v Osmanskem cesarstvu, obenem pa si praviloma tudi niso želele tvegati vojaškega spopada širših razsežnosti s premočnim nasprotnikom. Kljub vsemu pa so na jadranskem območju plenili tudi beneški gusarji in pirati, ki so napadali tako osmanske kot beneške prebivalce, a so povzročili manjšo škodo, delno zato, ker jih je bilo manj kot njihovih osmanskih tekmecev, delno pa zato, ker so se proti njim borile tako beneške kot osmanske oblasti. Pomemben dejavnik so bili še vdori osmanske mornarice na Jadran, do katerih je sicer v 16. stoletju prišlo le nekajkrat, praviloma med beneško-osmanskimi vojnami. Benečani se tovrstnim napadom zaradi različnih razlogov niso neposredno zoperstavljali, ampak so pozkušali z defenzivno taktiko in ob kar najmanjših izgubah zadržati svoje tamkajšnje položaje oziroma posesti, kar pa jim ni vedno uspelo.

¹⁶³ ASV, CCD, LR, busta 284, fasc. Zara (1575-1793), 1580. 29. 10.

The sixteenth-century naval conflicts between Venice and the Ottomans in the Adriatic

Klemen Pust

University of Primorska Science and Research Center of Koper

Garibaldijeva 1

6000 Koper

Republic of Slovenia

Summary

The sixteenth-century naval conflicts in the Adriatic between the Republic of Venice and the Ottoman Empire were at first limited to Ottoman as well as Venetian pirate attacks and, consequently, to the war of central authorities, mostly Venetian and to a lesser extent Ottoman, against them. The most intense period of the Ottoman piracy in the Tyrrhenian, Ionian and Adriatic Sea, as well as the central Mediterranean, Italian Coast and, to a lesser extent, France and Spain began in the second half of the fifteenth century as an immediate consequence of the Ottoman acquisition of Constantinople in 1453. The extensive set of naval operations, attacks and robberies, termed by the contemporaries 'the pirate wars' (*guerra di corsa*), hounded the Adriatic and turned the years following the Battle of Lepant into the least stable period of the sixteenth century. Pirate activities in the Adriatic were thus not of occasional character but rather part of the everyday life. They reveal various characteristics of a permanent organization, supported financially, via infrastructure and important trade routes, by merchants who profited greatly from the flourishing trade in slaves and stolen goods. In addition to that, the Ottoman army made occasional incursions into the Adriatic Sea, in particular during the wars between Venice and the Ottoman Empire. As a rule, Venetians preferred defensive tactics to a direct and total confrontation with the Ottomans.

Key words: naval attacks, Republic of Venice, Ottoman Empire, Adriatic, sixteenth century